

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій**

Процес розширення НАТО: передумови і наслідки

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконав:

студент 6 курсу, 603 групи

Твердун

Владислав

Русланович

Керівник:

доктор політичних наук,
професор **Федуняк С.Г.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри*

протокол № _____ від _____ 2024 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Макар В.Ю.

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота присвячена аналізу геополітичних передумов і наслідків розширення НАТО на Центральну та Східну Європу після закінчення Холодної війни. У роботі висвітлюється значення цього регіону як стратегічного бар'єра між Росією та Західною Європою та роль НАТО у забезпеченні стабільності й безпеки. Особливу увагу приділено впливу вступу країн Вишеградської групи (Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини) та Балтійських держав (Естонії, Латвії, Литви) до Альянсу на їхню політичну стабільність, демократичні реформи та економічний розвиток.

У дослідженні також проаналізовано оборонну політику НАТО, зокрема роль військових навчань і посилення східного флангу, що сприяло стримуванню агресивних дій з боку Росії. Розглядаються аспекти економічної взаємозалежності, які доповнюють військові гарантії, сприяючи політичній стійкості та економічному процвітання країн-членів. Окремий акцент зроблено на енергетичній безпеці та її значенні для зменшення залежності від російських ресурсів.

Основні висновки роботи підкреслюють трансформаційну роль НАТО в регіоні, що стала запорукою безпеки, стабільності та економічного зростання, а також фактором зменшення впливу зовнішніх загроз на Центральну та Східну Європу.

Ключові слова: НАТО, Центральна та Східна Європа, розширення, безпека, економічна взаємозалежність, енергетична безпека, Вишеградська група, Балтійські країни.

ANNOTATION

The qualification paper analyzes the geopolitical preconditions and consequences of NATO's expansion into Central and Eastern Europe after the end of the Cold War. The paper highlights the importance of this region as a strategic barrier between Russia and Western Europe and NATO's role in ensuring stability and security. Particular attention is paid to the impact of the accession of the Visegrad countries (Poland, Czech Republic, Hungary, Slovakia) and the Baltic states (Estonia, Latvia, Lithuania) to the Alliance on their political stability, democratic reforms and economic development.

The study also analyzes NATO's defense policy, in particular the role of military exercises and strengthening of the eastern flank, which contributed to deterring Russia's aggressive actions. It also examines the aspects of economic interdependence that complement military guarantees, contributing to the political stability and economic prosperity of member states. Special emphasis is placed on energy security and its importance for reducing dependence on Russian resources.

The main conclusions of the paper emphasize the transformative role of NATO in the region, which has become a guarantee of security, stability and economic growth, as well as a factor in reducing the impact of external threats on Central and Eastern Europe.

Keywords: NATO, Central and Eastern Europe, enlargement, security, economic interdependence, energy security, Visegrad Group, Baltic States.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ANNOTATION.....	3
ЗМІСТ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ І. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
1.1 Теоретично-методологічні засади дослідження.....	10
1.2. Аналіз джерел дослідження.....	16
РОЗДІЛ ІІ. ГЕОПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗШИРЕННЯ НАТО ..	19
1.1 Стратегічне значення Центральної та Східної Європи.....	19
1.2 Політика безпеки та оборони НАТО	25
1.3 Роль економічної взаємозалежності	31
РОЗДІЛ ІІІ. ПРОЦЕС РОЗШИРЕННЯ НАТО ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ	40
2.1 Вступ країн Вишеградської групи	40
2.2 Інтеграція країн Балтії	48
2.3 Питання членства для України та Грузії	56
Розділ ІV. ОЦІНКА НАСЛІДКІВ РОЗШИРЕННЯ НАТО ДЛЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ	64
3.1 Реакція росії та посилення напруженості.....	64
3.2 Зміни в безпековій архітектурі Європи	70
3.3 Глобальні наслідки для стабільності та безпеки	77
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90
SUMMARY.....	98

ВСТУП

Актуальність. Процес розширення НАТО після закінчення Холодної війни дійсно став важливим елементом міжнародної безпеки, який суттєво змінив баланс сил у Європі і на глобальній арені. Розширення Альянсу на схід, що охоплювало країни Центральної та Східної Європи, стало не лише важливим кроком у забезпеченні стабільності та безпеки в цих регіонах, але й певною гарантією для нових членів, які прагнули зміцнити свою незалежність і протистояти потенційним загрозам. Проте це розширення, без сумніву, стало причиною значного загострення відносин з Росією, яка сприймає таке збільшення військової присутності на своїх кордонах як серйозну загрозу своїм стратегічним інтересам.

Розширення НАТО на схід не лише змінило європейську архітектуру безпеки, але й мало далекосяжні наслідки для глобальних відносин, включаючи взаємодію з іншими великими державами, зокрема Китаєм. Китай уважно спостерігає за цими змінами і адаптує свою зовнішню політику з огляду на розширення військової і політичної присутності НАТО в Європі. Хоча Китай не є прямим учасником конфлікту між НАТО і Росією, він визнає зміни у стратегічному балансі сил, які можуть вплинути на його власні інтереси, зокрема щодо безпеки в Азії та своїх економічних відносин із країнами Європи.

Крім того, НАТО активно розвиває співпрацю з країнами Азії та Тихоокеанського регіону, такими як Японія, Південна Корея, Австралія та Нова Зеландія, що свідчить про прагнення Альянсу підтримувати глобальну стабільність. Ці партнерства є важливими для забезпечення безпеки в тих регіонах, що стикаються з новими загрозами, зокрема у контексті зростання військових амбіцій Китаю та Північної Кореї. Через ці зв'язки НАТО прагне не лише зміцнити власну безпеку, але й сприяти створенню більш

стабільного міжнародного порядку, де співпраця між країнами буде важливим інструментом у стримуванні глобальних загроз, таких як тероризм, кібербезпека та поширення зброї масового знищення.

Таким чином, розширення НАТО і розвиток його партнерських відносин із глобальними акторами демонструють широку стратегію Альянсу, спрямовану на забезпечення стабільності не лише в Європі, але й на глобальній арені.

Тим не менше, процес розширення НАТО залишається важливим чинником не тільки для європейської безпеки, але й для забезпечення глобальної стабільності, оскільки він впливає на стратегічні баланси в міжнародних відносинах, сприяючи зміцненню або, навпаки, загостренню напруженості між державами.

Мета роботи — всебічний аналіз процесу розширення НАТО та оцінка його наслідків для міжнародної безпеки та стабільності.

Завдання дослідження:

1. Виявити і проаналізувати теоретико-методологічні засади дослідження процесів євроатлантичної і інтеграції та розширення НАТО зокрема.
2. Проаналізувати еволюцію стратегії та політики НАТО щодо розширення після закінчення Холодної війни, а також основні фактори, що вплинули на цю стратегію.
3. Оцінити вплив розширення НАТО на безпеку Центральної та Східної Європи, зокрема, виявити, як приєднання країн Вишеградської групи та Балтійських держав до НАТО сприяло стабілізації та посиленню їхньої обороноздатності.
4. Дослідити геополітичні наслідки розширення НАТО для відносин самого НАТО та Росії, насамперед, розглянути реакцію Росії на

розширення НАТО, а також вивчити гібридні загрози і стратегії стримування з боку Росії.

5. Проаналізувати інтеграційні перспективи України та Грузії, зокрема, розглянути виклики та можливості, з якими стикаються ці країни на шляху до членства в НАТО, а також оцінити їхню роль у регіональній безпеці.
6. Виявити вплив розширення НАТО на глобальні партнерські відносини, насамперед — вивчити, як процес розширення НАТО сприяє зміцненню партнерських зв'язків з іншими міжнародними організаціями та країнами поза межами Альянсу, особливо в Азії та Тихоокеанському регіоні.

Об'єкт дослідження — процес розширення НАТО після закінчення холодної війни та його вплив на безпеку й стабільність країн Центральної та Східної Європи, а також на геополітичні відносини між НАТО та Росією. Цей процес включає як інституційні, так і військово-стратегічні аспекти, які змінили європейську архітектуру безпеки та сприяли перерозподілу сил у регіоні.

Предмет дослідження — аналіз впливу процесу розширення НАТО на безпекову ситуацію в Центральній та Східній Європі, а також на геополітичні відносини між НАТО та Росією.

Методи дослідження, що використовуються у роботі:

1. Історичний підхід — для вивчення передумов і контексту розширення НАТО, що дозволяє зрозуміти етапи еволюції Альянсу, його стратегію та реакції на міжнародні виклики від часу закінчення Холодної війни.
2. Системний аналіз — для оцінки наслідків розширення НАТО для міжнародної безпекової структури, що включає як внутрішні зміни в

Альянсі, так і глобальні геополітичні пертурбації, спричинені його розширенням.

3. Порівняльний метод – для аналізу безпекової політики НАТО до і після Холодної війни, що дозволяє виявити відмінності в підходах, цілях і стратегіях Альянсу на різних етапах його існування.
4. Аналіз документів – включає вивчення міжнародних угод, офіційних заяв НАТО та його членів, що дає змогу зрозуміти офіційну позицію Альянсу та зміну стратегічних напрямів його діяльності.
5. Контент-аналіз медіа та офіційних заяв держав – дозволяє оцінити реакцію міжнародної спільноти на розширення НАТО, а також визначити вплив на громадську думку і політичну атмосферу в країнах-членах і поза їх межами.

Перший розділ присвячений аналізу геополітичних передумов розширення НАТО, де досліджуються ключові фактори, які вплинули на процес розширення альянсу в напрямку Центральної та Східної Європи. Важливе місце відводиться розгляду стратегічного значення цього регіону для міжнародної безпеки, політики безпеки й оборони НАТО, а також економічної взаємозалежності як важливого фактора інтеграції нових країн до альянсу.

Другий розділ фокусується на самому процесі розширення НАТО після закінчення Холодної війни. У ньому аналізуються ключові етапи вступу нових членів, зокрема країн Вишеградської групи, інтеграція Балтійських країн, а також питання можливого членства для України та Грузії. Цей розділ надає всебічний огляд еволюції процесу розширення та його значення для зміцнення оборонного потенціалу альянсу.

Третій розділ роботи зосереджується на оцінці наслідків розширення НАТО для міжнародної безпеки. Розглядається реакція Росії на процес

розширення та посилення напруженості, аналізуються зміни в безпековій архітектурі Європи, що відбулися у зв'язку з прийняттям нових членів до НАТО. У цьому розділі також досліджується глобальний вплив розширення альянсу на стабільність і безпеку, включно з відносинами між НАТО та іншими великими державами.

РОЗДІЛ І. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Теоретично-методологічні засади дослідження

Розширення дослідження геополітичного контексту розширення НАТО справді потребує залучення концепцій, які розкривають багатогранний характер міжнародної безпеки. Центральними тут є основні принципи колективного захисту, зокрема ті, що розроблені та інтегровані в НАТО, адже саме вони стали критично важливими у формуванні стабільної та безпечної архітектури Центральної та Східної Європи. Ця концепція безпеки, заснована на колективній відповідальності за мир, дозволяє зрозуміти мотивацію країн до приєднання до міжнародних альянсів: їх прагнення забезпечити себе від зовнішніх загроз і водночас підсилити внутрішню стабільність.

Ідея колективного захисту корениться у прагненні держав гарантувати власну безпеку, спираючись на надійних союзників, які поділяють спільні цінності й стратегії. Суттєвий аспект полягає у тому, що членство в такому альянсі змінює статус країни в міжнародній системі безпеки, надаючи їй додаткові гарантії на випадок зовнішньої агресії. Підхід НАТО до колективного захисту, зафіксований у статті 5 Вашингтонського договору[67], є саме тим механізмом, що створює практичну основу для цієї концепції. Саме принцип, згідно з яким напад на одного члена альянсу є нападом на всіх, не тільки посилює безпеку окремих держав, але й мінімізує ймовірність виникнення конфліктів у регіоні, оскільки будь-яка загроза отримає колективну відповідь.

Більше того, колективна безпека допомагає зміцнити внутрішню стабільність держави. Підтримка з боку НАТО може стабілізувати політичну

ситуацію всередині країни, оскільки членство в альянсі стає запорукою того, що держава має міжнародну підтримку в разі внутрішніх політичних або економічних труднощів. Таким чином, колективний захист сприяє не лише захисту від зовнішніх загроз, але й створює середовище для внутрішньої стабільності, яка є необхідною для довгострокового розвитку країни. Це особливо важливо для країн Центральної та Східної Європи, які протягом останніх десятиліть пережили значні політичні й економічні трансформації та залишаються вразливими до зовнішніх впливів.

Аналіз розширення НАТО через різноманітні наукові підходи дозволяє глибше зрозуміти мотивації, стратегії й наслідки цього процесу, розглядаючи його з точки зору міжнародної безпеки та впливу на регіональну стабільність. Кожен з підходів дозволяє по-своєму структурувати цей аналіз, підкреслюючи специфічні аспекти взаємодії держав і організацій.

1. Неореалістичний підхід

Неореалізм, який фокусується на тому, як держави захищають свої національні інтереси в умовах анархічної міжнародної системи, дозволяє розглянути розширення НАТО як раціональний вибір для підсилення безпеки та обмеження впливу супротивника, зокрема Росії. В рамках неореалістичної концепції кожна країна, що приєднується до НАТО, підсилює колективну безпеку Альянсу, підвищуючи обороноздатність його учасників. Підхід акцентує на тому, що, збільшуючи свій склад, НАТО не тільки зміцнює оборону, але й посилює свою здатність впливати на регіональну та глобальну політику. Вступ до Альянсу для держав Центральної та Східної Європи стає засобом убезпечення від зовнішньої загрози, що втілює класичні принципи теорії балансу сил, де союзники прагнуть вирівняти силу проти потенційного агресора.[69, с.5-7

Цей підхід також пояснює стримувальний ефект, який нові члени НАТО мають на зовнішню політику Росії, обмежуючи її можливості для реалізації геополітичного впливу в Східній Європі. Отже, неореалістична інтерпретація дозволяє розглядати НАТО не лише як оборонний альянс, а як ключового актора в боротьбі за підтримку регіональної стабільності, для якої важливе значення має кожна нова країна-учасник.

2. Системний аналіз

Системний підхід сприяє дослідженню НАТО як системи, яка функціонує в умовах міжнародної політики, взаємодіє з різними акторами і реагує на змінні зовнішні умови. Такий аналіз дозволяє структурувати складні взаємодії між країнами-членами Альянсу, визначити внутрішні та зовнішні фактори, які впливають на його політику, і, зокрема, оцінити, як загрози з боку Росії змушують НАТО коригувати свою стратегію безпеки. Через системний підхід НАТО можна розглядати як цілісну структуру, яка функціонує, щоб реагувати на колективні потреби безпеки, де всі учасники взаємопов'язані.

Важливим елементом цього аналізу є оцінка впливу нових членів на внутрішню динаміку НАТО. Зокрема, як Вишеградські країни та Балтійські держави, приєднавшись до Альянсу, не тільки стали споживачами безпеки, але й активними учасниками формування політики безпеки[16]. Отже, системний аналіз показує НАТО як адаптивну організацію, яка, залучаючи нових членів, може ефективніше відповідати на зростаючі виклики регіональної безпеки.

3. Інституціональний підхід

Як інституція з усталеною структурою, НАТО демонструє важливу роль міжнародних організацій у забезпеченні безпеки і стабільності. Інституціональний підхід дозволяє аналізувати, як інституції НАТО

сприяють інтеграції нових членів, допомагаючи їм адаптуватися до спільних стандартів і проводити реформи, особливо в сфері оборони і демократії. Наприклад, для країн Вишеградської групи та Балтії вступ до НАТО означав не лише зміцнення безпеки, але й суттєві зміни у внутрішній політиці, що стали ключовим фактором демократизації та економічної стабілізації.

Цей підхід також демонструє, як інституції НАТО забезпечують стійкість нових країн-членів до зовнішніх впливів. Впровадження стандартів НАТО і доступ до його ресурсів підвищують здатність цих держав відповідати на потенційні загрози, зміцнюють довіру суспільства і сприяють політичній стабільності, що в довгостроковій перспективі підтримує їх інтеграцію з західними структурами. [70]

4. Порівняльний аналіз

Порівняльний підхід дозволяє оцінити різні моделі та етапи інтеграції держав до НАТО, а також дослідити, як кожен новий крок розширення викликав реакції зовнішніх гравців, насамперед Росії. На прикладі Вишеградської групи, Балтійських держав та Південно-Східної Європи можна побачити, що кожна з цих регіональних груп стикалася з унікальними викликами в процесі приєднання. Цей підхід дозволяє провести аналіз впливу національних особливостей і політичного середовища кожної країни на її інтеграцію до НАТО, а також визначити, як ці процеси формують політику Альянсу.

Порівняльний аналіз також дає змогу виявити загальні закономірності: чому деякі країни змогли швидко інтегруватися, тоді як інші потребували більше часу для адаптації. Такі дослідження дозволяють НАТО краще зрозуміти свої майбутні кроки та підготуватися до нових викликів, пов'язаних з розширенням, особливо з урахуванням потенційних наслідків цього процесу для регіональної стабільності та міжнародної політики.

Методологічні засади дослідження процесу розширення НАТО дійсно є складними й потребують використання різноманітних підходів, що дозволяють всебічно проаналізувати вплив цього процесу на міжнародну безпеку і стабільність у Центральній та Східній Європі. Кожен із зазначених методологічних підходів вносить свій внесок у комплексне дослідження, допомагаючи не лише структуровано вивчити механізми роботи НАТО, але й зрозуміти його вплив на окремі країни та регіони.

1. Системний аналіз

Системний підхід розглядає НАТО як єдину організацію, що функціонує у широкому міжнародному середовищі та стикається з численними викликами. Важливим аспектом цього підходу є можливість аналізувати як внутрішні, так і зовнішні фактори, які впливають на Альянс. Завдяки системному аналізу НАТО можна розглядати як організм з чітко визначеними зв'язками між державами-членами. Це дозволяє зрозуміти, як внутрішні взаємодії й зовнішні загрози, такі як агресивна політика Росії, стимулюють процес розширення, що стає інструментом зменшення регіональних ризиків. Наприклад, посилення захисту східних кордонів НАТО після вступу країн Балтії і Польщі свідчить про прагнення Альянсу мінімізувати загрози на своїх периферіях, сприяючи регіональній стабільності.

2. Інституційний підхід

Інституційний підхід акцентує увагу на внутрішній структурі НАТО та його впливі на держави-члени. Оскільки Альянс має регламентовані механізми управління, цей підхід допомагає зрозуміти, як НАТО підтримує політичну та економічну інтеграцію нових членів. Це є особливо актуальним для країн, які нещодавно приєдналися, адже членство в НАТО передбачає не лише військове співробітництво, а й розвиток демократичних інститутів, що

сприяє зміцненню політичної стабільності. Наприклад, Польща та Румунія після вступу в НАТО значно зміцнили свої державні інституції й політичні системи, що сприяло довгостроковій стабільності та економічному зростанню.

3. Порівняльний аналіз

Порівняльний підхід дозволяє вивчити вплив НАТО на країни з різними історичними та економічними умовами, наприклад, на Вишеградську групу або країни Балтії. Дослідження цього типу важливі для розуміння специфічних потреб кожного регіону. Наприклад, країни Балтії, маючи спільний історичний досвід радянської окупації, вбачають у НАТО гаранта незалежності, тоді як інші держави прагнуть зміцнити економічні зв'язки з європейськими партнерами. Порівняння цих відмінностей дає змогу чітко визначити, як НАТО адаптує свої підходи до конкретних потреб різних країн, забезпечуючи гнучкість і ефективність інтеграційного процесу.

4. Кейс-стаді метод

Метод кейс-стаді дозволяє детально аналізувати окремі країни, що вступили до НАТО, наприклад, Польщу чи Естонію. Цей підхід допомагає розглянути, як конкретні держави адаптували свої збройні сили до стандартів НАТО, провівши необхідні військові реформи. У випадку Польщі цей процес вимагав значних інвестицій у модернізацію армії, що не лише підвищило її обороноздатність, але й сприяло економічному розвитку через зростання оборонного сектору. Досвід окремих країн ілюструє практичні результати інтеграції до НАТО, демонструючи позитивні зміни у внутрішній стабільності та міжнародній репутації держав.[18]

5. Історико-порівняльний метод

Цей підхід є особливо важливим для розуміння еволюції пріоритетів НАТО у відповідь на зміну світового порядку. Розгляд історії розширення

НАТО дозволяє простежити, як Альянс пристосовувався до нових загроз, таких як тероризм та кібербезпека. Наприклад, зміна стратегії НАТО в 1990-х роках від протидії Радянському Союзу до стримування сучасних ризиків і захисту стабільності у пострадянському просторі свідчить про його здатність реагувати на зміну політичного ландшафту. Аналіз історичних змін допомагає виявити, які уроки минулого є релевантними для сучасної безпеки та які виклики можуть стояти перед НАТО у найближчі роки.

6. Контент-аналіз політичних документів

Контент-аналіз стратегічних документів НАТО, таких як Стратегічна концепція 1991, 1999 та 2010 років, дозволяє вивчити, як змінюються ключові пріоритети Альянсу[71]. Це також допомагає оцінити, які нові виклики, зокрема загроза кібербезпеці, були інтегровані у політику НАТО, показуючи його еволюцію як організації, що здатна адаптуватися до нових викликів. Цей підхід сприяє кращому розумінню ролі НАТО в стабілізації регіонів і захисті демократії, забезпечуючи цілісну картину стратегічної орієнтації Альянсу.

1.2. Аналіз джерел дослідження

Аналіз наукових джерел щодо розширення НАТО після завершення Холодної війни вказує на деякі методологічні та аналітичні обмеження, характерні для досліджень з цієї теми. Зокрема, більшість праць зосереджується на загальних питаннях безпеки та геополітичних зрушеннях у Центрально-Східній Європі, однак часто нехтує комплексним розглядом соціально-економічного впливу розширення на окремі держави або конкретні аспекти їхньої інтеграції в Альянс.

Такі праці, як робота Й. Боравського «. Partnership for Peace and beyond» [21] та ". Uncomfortable neighbors: NATO, Russia and the shifting logic

of military exercises in the Baltics " А. Банки й М. Буссмана[33], аналізують розширення Альянсу в історичному та геополітичному аспектах, наголошуючи на впливі розширення на стабільність у регіоні. Проте, хоча ці роботи фокусуються як на описі основних подій та зокрема реакцій з боку росії, вони не розглядають вплив інтеграції на внутрішні політичні та економічні трансформації країн-учасниць.

Дослідження окремих аспектів розширення НАТО також представлені в роботі Бголи В. " Analyzing the Impacts of NATO Expansion into Eastern Europe: Russia's Perspectives and Response " [44], де розкриваються підходи Альянсу до колективної оборони, його розширення у Східній Європі і, знову ж таки, реакції на це зі сторони російської федерації.

У статтях, присвячених шляху до НАТО України та Грузії, таких як робота Ткешелашвілі І. «Georgia's and Ukraine's Cooperation With NATO: Past, Status Quo and Future Perspective» [39], розглянуто окремі аспекти підтримки та створення регіональної безпеки, зокрема протистояння російському впливу й аналіз можливих наслідків для внутрішньої політичної стабільності та економічного розвитку не тільки в окремих державах, а і загалом у регіоні.

Загалом, в академічній літературі переважає фрагментарний підхід, при якому основна увага приділяється геополітичним і стратегічним аспектам розширення НАТО. Відсутність системного підходу ускладнює комплексне розуміння того, як НАТО впливає на нові держави-члени, сприяючи їхній інтеграції у євроатлантичний простір. Наприклад, порівняння досвіду Польщі, Угорщини та країн Балтії дозволило б виявити, як процес інтеграції до Альянсу формує політичну стійкість і економічний розвиток у цих державах, зменшуючи їхню залежність від росії.

Разом з тим було проведено аналіз самих інформаційних ресурсів НАТО[20] у рамках дослідження рамок програми «Партнерство заради миру», котрий може виступати етапом підготовки до вступу в НАТО, зміцнення демократії, посилення Збройних Сил та загалом покращення політичного клімату у державі.

Не можна забувати і про проведений аналіз найважливішого документу НАТО – Статуту[67], що дозволяє краще дивитись на Північноатлантичний Альянс, як на союз, котрий стоїть на сторожі демократії у світі.

У рамках дослідження взаємодії НАТО із Вишеградської групи було розглянуто і електронні джерела, присвячені V4 і зокрема її контактам із іншими країнами ЄС-НАТО[68].

Дослідження стратегічної концепції НАТО дозволило краще зрозуміти процес змін Альянсу, його розширення та посилення в рамках протистояння терористичній загрози, а тепер і російській федерації[71].

Таким чином, наявна література та документальні джерела містить той набір інформації та знань, який підійде для комплексного підходу до вивчення розширення НАТО, проте і той потребує значних доповнень. Заповнення цих прогалин дозволило б глибше зрозуміти багатовимірний вплив інтеграції на держави Центральної та Східної Європи, оцінити, як Альянс адаптується до нових загроз, та визначити, яким чином інституційна підтримка НАТО сприяє соціально-економічній та політичній стабільності нових членів.

РОЗДІЛ II. ГЕОПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗШИРЕННЯ НАТО

1.1 Стратегічне значення Центральної та Східної Європи

Центральна та Східна Європа відіграє надзвичайно важливу роль для НАТО, коли йдеться про стабільність і безпеку на європейському континенті. Це стало особливо помітно після завершення Холодної Війни, коли більшість країн регіону прагнули інтеграції з Заходом як способу захисту від можливих геополітичних загроз зі Сходу. Чи може такий підхід забезпечити сталий мир у Європі? Варто розглянути, чому цей регіон став не лише буферною зоною, але й ключовою ланкою в новій системі безпеки.

Одним з головних чинників, що надає Центральній та Східній Європі стратегічного значення, є її географічне розташування між Західною Європою та Росією. Це положення фактично формує кордон між двома великими геополітичними силами, що історично конкурували за вплив у цьому регіоні. Інтеграція цих країн до НАТО не лише зменшила вразливість регіону до зовнішніх загроз, але й допомогла стабілізувати ситуацію в самих країнах. Наприклад, такі країни, як Польща, Угорщина та країни Балтії, після вступу до НАТО відчували значний поштовх до внутрішніх реформ, що охоплювали і оборонну сферу, і економічний розвиток.

Крім цього, розширення НАТО в напрямку Центральної та Східної Європи мало значний політичний і економічний резонанс. Для нових членів Альянсу це стало символом відданості цінностям демократичного суспільства, що ґрунтується на принципах взаємної підтримки і солідарності. Вступ до НАТО означав не лише зміцнення оборонного потенціалу цих країн, але й доступ до нових економічних можливостей, інвестицій та

співпраці в рамках західної спільноти. Багато країн, як Польща та Чехія, значно покращили свою інфраструктуру, модернізували збройні сили і залучили численні іноземні інвестиції завдяки відчуттю безпеки і стабільності, яке забезпечувало членство в НАТО.

Центрально-Східна Європа справді є вузловою точкою між західним світом і Росією, що обумовлює її особливу вразливість до зовнішніх впливів і загроз. Саме це геополітичне положення підштовхнуло Сполучені Штати та європейські держави до активного зміцнення безпеки регіону, аби стримувати російський вплив і захистити стабільність усієї Європи. Розширення НАТО стало не просто оборонним кроком, а частиною більш комплексної стратегії, яка охоплювала різні сфери життя нових членів Альянсу. Це було частиною більш загальної стратегії збереження стабільності в Європі, яка знайшла своє втілення в розширенні НАТО. Відтак, Польща, Угорщина, Чехія та Словаччина долучилися до інтеграції в усі структури Альянсу, що допомогло їм убезпечити свої кордони, стабілізувати внутрішньополітичні процеси, а також дало можливість брати участь у колективній обороні [1, с.16-20]. Це регіон, на який значною мірою вплинули конфлікти і нестабільність, успадковані від холодної війни, і вступ до НАТО був стратегічним політичним кроком, який надав цим країнам необхідну військову і політичну підтримку з боку Альянсу, зробивши їх частиною більш потужної колективної оборони [2].

Одним із ключових аспектів сучасної політики безпеки НАТО є оборонне значення Центральної та Східної Європи як стратегічного рубежу на східному фланзі Альянсу. Після анексії Криму в 2014 році стало очевидним, що Росія готова використовувати силу для досягнення своїх геополітичних цілей, і це підштовхнуло НАТО до посилення своєї присутності в регіоні. Створення військових баз у Польщі та країнах Балтії

стало чітким сигналом про готовність Альянсу захищати свої кордони, навіть в умовах нових загроз. Ці бази виконують роль форпостів НАТО, розташованих на важливому перехресті європейської безпеки, і водночас слугують видимим знаком військової присутності та готовності до оборони.

Варто зазначити, що розміщення військових сил на цих базах не лише демонструє здатність НАТО відповідати на зовнішні загрози, але й виконує важливу функцію стримування. Постійна присутність союзних військ у країнах на східному фланзі слугує своєрідною "червоною лінією" для агресивних дій, що може змусити потенційного супротивника двічі подумати перед початком будь-яких військових операцій. Бази стають не лише оборонними, але й психологічними форпостами стабільності, що зміцнюють впевненість країн-союзників у захисті їхньої територіальної цілісності.

Більше того, їхня присутність посилює стабільність у регіоні і виступає суттєвим стримуючим фактором для будь-якої форми агресії. Ця стратегія отримала подальше закріплення в новій концепції НАТО 2022 року, що включає посилення військового потенціалу в Східній Європі та активну підтримку країн, що межують з Росією. Таким чином, НАТО оперативно реагує на зміну геополітичної ситуації - посилює оборону своїх членів у регіоні, до чого спонукають військові загрози з боку Росії, про що свідчать події в Україні та Грузії [3, с. 35-39].

Центрально-Східна Європа є високополітизованим регіоном з огляду на той факт, що країни регіону перейшли від соціалістичних систем до демократичних структур, а вступ до НАТО став важливим елементом зміцнення демократії та забезпечення політичної стабільності. Альянс, який спочатку розглядався переважно як військова організація, з часом почав відігравати все більш важливу роль у політичному процесі і став інструментом сприяння демократичним реформам у нових державах-членах.

НАТО не лише сприяла зміцненню безпеки цих країн, але й надала додатковий імпульс запровадженню демократичних інститутів і принципів, що врешті-решт дозволило посилити політичний опір зовнішнім впливам - насамперед, з боку Росії [4]. Вступ країн Балтії та Вишеградської групи продемонстрував, як розширення НАТО розвиває політичні та соціальні реформи, що зміцнюють національну безпеку і підвищують міжнародний авторитет таких держав [3, с. 25-35].

Центральна та Східна Європа стала більш важливою в європейській архітектурі безпеки після розширення НАТО; особливо останнім часом, з огляду на сучасні загрози. Цей регіон, безумовно, і надалі залишатиметься регіоном, якому приділятиметься пріоритетна увага, в тому числі у зв'язку з політикою стримування і необхідністю забезпечення стабільності в економіці та енергетиці. Розвиток інфраструктури зрідженого природного газу, наприклад, сприяє зменшенню енергетичної залежності країн Центральної Європи від Росії і, таким чином, сприяє стабільності в регіоні в цілому. У майбутньому політика НАТО буде спрямована на подальше зміцнення обороноздатності регіону і підкреслення його важливого внеску в забезпечення безпеки і стабільності в Європі перед обличчям нових викликів. Стратегічна роль Центральної та Східної Європи для НАТО полягає в геополітичному плані: слугувати буферною зоною між Росією та Західною Європою, посилюючи обороноздатність Альянсу та сприяючи регіональній стабільності [5].

Вступ до НАТО країн Вишеградської четвірки (Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини) та Балтії (Естонії, Латвії, Литви) став ключовим кроком у зміцненні безпеки Європи. Інтеграція цих держав у НАТО значно зменшила можливість впливу Росії в регіоні, оскільки присутність Альянсу на східних кордонах забезпечила новий рівень захисту. Створення військових

баз та підрозділів НАТО в країнах Балтії та Вишеграду не лише стало ефективною відповіддю на російську загрозу, а й зміцнило колективну оборону, роблячи потенційні ризики військових вторгнень в ці країни значно менш ймовірними.

Проте посилення безпеки – це не єдиний результат вступу цих країн до НАТО. Важливим аспектом стала також економічна і енергетична незалежність, яка поступово сформувалася завдяки зменшенню залежності від російських енергоносіїв. Інтеграція в НАТО створила нові стимули для диверсифікації енергетичних ресурсів, і багато країн східного флангу розпочали активне впровадження альтернативних джерел енергії та пошук нових постачальників. Наприклад, Польща значно посилила власну енергетичну безпеку через розвиток інфраструктури для імпорту газу з інших джерел, зокрема через зріджений природний газ із США.

Країни Центральної та Східної Європи пройшли помітний шлях від економічної залежності від Росії до значної фінансової та політичної самостійності. Інтеграція до НАТО і поступове ослаблення залежності від російських ресурсів сприяли їхній трансформації у стійкі й економічно стабільні держави, здатні протистояти зовнішньому тиску. Така еволюція не лише підвищила рівень безпеки цих країн, але й створила передумови для довготривалої стабільності та економічного зростання в усьому євроатлантичному просторі.

Зміцнення східного флангу НАТО стало не просто запорукою безпеки окремих держав-членів, але й важливим фактором для усього Альянсу. Нині Центральна та Східна Європа, завдяки своїй зростаючій ролі в забезпеченні колективної оборони, є стратегічною опорою НАТО на східному кордоні. Регіон утворює захисний бар'єр, що обмежує вплив зовнішніх загроз та

стримує амбіції потенційних агресорів, забезпечуючи при цьому важливий політичний баланс у Європі.

Цей новий статус Центральної та Східної Європи як провідного захисника євроатлантичної стабільності особливо важливий для розвитку демократій у Європі. Розвиваючи інфраструктуру, забезпечуючи енергетичну незалежність та посилюючи економічні зв'язки з іншими членами НАТО, країни регіону закладають фундамент для власного процвітання і послідовно підтримують демократичні цінності. Успіх цієї трансформації став можливим завдяки ефективній політичній та військовій співпраці з Альянсом, яка допомогла створити міцну систему колективної безпеки, здатну швидко реагувати на виклики.

1.2 Політика безпеки та оборони НАТО

Політика безпеки і оборони НАТО в контексті міжнародної безпеки в Європі є однією з найважливіших складових, особливо після епохи холодної війни, в умовах постійно зростаючих загроз з боку Росії. Принципи, на яких був заснований Альянс - захист країн-членів від зовнішньої агресії - зазнали змін відповідно до сучасних умов і нових викликів. Політика безпеки НАТО зосереджена як на традиційних військових аспектах, так і на комплексних загрозах, таких як кіберзагрози та міжнародний тероризм. З часу розпаду Радянського Союзу Альянс зазнав значних трансформацій, спрямованих на вирішення нових завдань, пов'язаних з необхідністю забезпечення стабільності в регіоні Центральної та Східної Європи, а також на підтримку країн, які прагнуть приєднатися до Альянсу.

НАТО демонструє здатність до адаптації, періодично оновлюючи свої стратегічні концепції для реагування на нові загрози і виклики. Документи 1991, 1999 і 2010 років чітко показують, як Альянс трансформував свої пріоритети у відповідь на зміну геополітичного ландшафту. Після закінчення Холодної війни стратегія 1991 року відображала перехід НАТО від жорсткого ядерного стримування до зміцнення стабільності через запобігання конфліктам і посилення дипломатичної співпраці. Згодом, у 1999 році, стратегія була розширена, щоб охопити нові виклики, такі як регіональні конфлікти та гуманітарні кризи на Балканах.[72, с. 192]

Концепція 2010 року відзначила наступний важливий етап еволюції НАТО, включивши до пріоритетів кібербезпеку та боротьбу з тероризмом. Цей документ підкреслив важливість гнучкості Альянсу, здатного реагувати на багатовимірні загрози, які часто виходять за рамки традиційної військової сфери. НАТО адаптувалося до необхідності забезпечення безпеки в нових

сферах, таких як кіберпростір, що стало необхідністю в умовах зростання ризиків кібератак і поширення міжнародного тероризму.

Більш того, Стратегічна концепція 2010 року визнала важливість багатостороннього підходу до глобальної безпеки, відкривши простір для партнерства з країнами, які не є членами НАТО, але поділяють його цінності. Ця стратегія стала основою для розширення партнерських зв'язків у всьому світі – від країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону до Північної Африки, тим самим зміцнюючи глобальну стабільність і сприяючи мирному співіснуванню.

Крім того, саміти в Уельсі, Варшаві та Брюсселі приділили більше уваги східному флангу Альянсу, де зростає загроза з боку Росії. Після анексії Криму в 2014 році було прийнято рішення про посилення можливостей оборони в Центральній і Східній Європі; відтоді це стало важливою частиною політики стримування НАТО. Серед ключових принципів НАТО є принцип колективної оборони, викладений у статті 5 Північноатлантичного договору, в якій зазначено, що напад на одну країну-члена розглядається як напад на всіх. Це зобов'язання стало важливим фактором безпеки для країн Балтії та Польщі, які через своє географічне положення постійно перебувають під загрозою з боку Росії. Колективна оборона захищає не лише країни-члени, але й демонструє, що в будь-якій точці свого простору Альянс готовий діяти, а це є фактором стримування для потенційних агресорів. НАТО також посилила свої сили швидкого реагування через зростання напруженості на східному фланзі Альянсу. Розгортання сил у Польщі та країнах Балтії стало символічним, демонструючи готовність НАТО до негайного реагування у разі можливої агресії, підкреслюючи роль східного флангу в безпековій політиці Альянсу та гарантуючи додатковий захист країнам цього регіону [6].

Основний гарант європейської безпеки є, по суті, опорою політики стримування НАТО, що спирається переважно на значну підтримку з боку Сполучених Штатів. Американські військові бази в Польщі та Німеччині посилюють обороноздатність НАТО і підкреслюють стратегічну важливість альянсу як інструменту захисту від зовнішньої агресії. Сполучені Штати надають вкрай необхідні військові засоби та інфраструктуру, щоб зробити альянс стійким перед обличчям зростаючої російської агресії. Більше того, після подій 2014 року європейські члени НАТО зобов'язалися збільшити свої витрати на оборону, яка стала невід'ємною частиною політики колективної безпеки. Зобов'язання європейських держав досягти рівня витрат на оборону в розмірі 2% ВВП було визнано важливим кроком на шляху до забезпечення стійкості НАТО та посилення політики стримування [6].

Найбільш значний внесок у мобільність і швидке реагування робить Об'єднана оперативно-тактична група дуже високої готовності - VJTF (Very High Readiness Joint Task Force) [7]. Ця група була створена для забезпечення надзвичайно швидкого реагування НАТО у разі можливої загрози, насамперед у Балтійському регіоні. Будучи здатною до розгортання протягом кількох днів, вона скорочує час, необхідний Альянсу для реагування у разі агресії. Ця операція групи найкраще ілюструє, як НАТО може прийти до оперативної готовності в дуже стислі терміни, і стане додатковим рівнем безпеки для країн, що перебувають під загрозою. Разом з NRF, VJTF укріплює східний фланг і демонструє готовність НАТО забезпечити захист своїх членів [8].

Розташована як буферна зона між Заходом і Росією, Центральна і Східна Європа має стратегічне значення для НАТО, чия відповідальність полягає в гарантуванні стабільності і безпеки в Європі. З моменту розширення НАТО ці країни стали не лише частиною колективної оборони

Альянсу, але й осередком зусиль зі стримування загроз, що походять від Росії, особливо після подій 2014 року. Розгортання сил швидкого реагування та проведення регулярних навчань підвищить рівень обороноздатності в регіоні і підтвердить готовність НАТО забезпечити безпеку своїх членів у разі агресії. Вона перетворюється на ключовий фактор політики НАТО і надає Альянсу стратегічної глибини, зміцнюючи його позиції у реагуванні на нові виклики у сфері міжнародної безпеки.

Військові навчання є ще однією важливою складовою підтримання здатності НАТО до реагування. Одними з найбільших навчань, які відображають можливості реагування Альянсу на загрози у Східній Європі, є «Трайдент джанкче» і «Анаконда» [9]. Вищезгадані навчання, в тому числі з відпрацюванням гібридної війни, є однією з платформ, де мобільність сил НАТО перевіряється в умовах, максимально наближених до реальних. Велика увага приділяється координації сил, можливостям швидкого реагування у разі виникнення загрози. Крім того, що такі навчання дозволяють перевірити здатність НАТО до колективної оборони, це дає членам Альянсу впевненість у своїй безпеці, особливо в стратегічно важливому регіоні Центральної і Східної Європи [9].

Не менш важливою є оперативна сумісність і колективна оборона шляхом проведення спільних навчань з національними арміями країн-членів Альянсу. Співпраця з арміями Польщі і країн Балтії дозволяє НАТО інтегрувати різні національні збройні сили в одну оборонну структуру, тим самим збільшуючи потенціал для ефективної протидії загрозам. Ця взаємодія відкриває шлях до вироблення спільних стандартів і процедур, які сприяють швидким і злагодженим діям Альянсу в будь-якій кризовій ситуації [10].

Політика безпеки і оборони НАТО слугує фундаментом стабільності в Європі, особливо в умовах посилення загроз із боку Росії. Стратегічна

адаптація Альянсу дозволила поєднати традиційні військові заходи з вирішенням нових викликів, таких як кіберзагрози та міжнародний тероризм. Така багатовекторна стратегія робить НАТО гнучким і здатним оперативно реагувати на багатовимірні загрози, забезпечуючи захист для своїх членів і зміцнюючи спільну безпеку.

Ключову роль у цьому відіграють сили швидкого реагування, зокрема Об'єднана оперативна група підвищеної готовності (VJTF), які можуть швидко мобілізуватися для протидії можливим агресорам. Регулярні масштабні навчання таких сил на східному фланзі демонструють здатність НАТО не лише захищати свої кордони, а й активно підтримувати країни Центральної та Східної Європи. Це має важливий стримуючий ефект, адже постійна готовність Альянсу до швидкого реагування підвищує обороноздатність регіону і зменшує вірогідність прямої агресії.

Принцип колективної оборони, закріплений у Статті 5 Вашингтонського договору, залишається центральним елементом політики НАТО, особливо за підтримки Сполучених Штатів, що неодноразово підкреслювали свою відданість захисту союзників. Європейські країни розуміють, що ефективна колективна оборона вимагає значних ресурсів, тому вони активно інвестують у розвиток власних оборонних можливостей. Відповідь на зростаючі загрози, такі як кібернапади, дезінформаційні кампанії та інші гібридні загрози, вимагає від європейських членів Альянсу перегляду своїх підходів і бюджетів. Збільшення витрат на оборону сприяє покращенню військової інфраструктури, модернізації озброєнь і розширенню спроможностей швидкого реагування, що робить НАТО більш підготовленим до нових викликів.

Такий перерозподіл оборонного тягаря між США і європейськими країнами сприяє зміцненню європейського компоненту Альянсу, посилюючи

його автономію та здатність до самозахисту. Це також дозволяє НАТО більш рівномірно розподіляти зусилля, необхідні для реагування на виклики безпеці, та гнучко адаптуватися до змін у глобальній безпековій обстановці.

НАТО перетворилося на критично важливий елемент стабільності на міжнародній арені. В умовах ескалації нових загроз Альянс не лише зберігає здатність до захисту, але й зміцнює свою роль як ключового гаранта безпеки для своїх членів та надійного партнера для своїх союзників по всьому світу.

1.3 Роль економічної взаємозалежності

Економічна взаємозалежність відіграє ключову роль у стратегії НАТО, створюючи платформу для довготривалої стабільності, яка доповнює військові гарантії безпеки. Вступ країн Центральної та Східної Європи до Альянсу значно зміцнив їхню політичну стійкість і відкрив можливості для активного економічного розвитку. Завдяки наявності надійної безпекової «парасольки» НАТО, ці країни стали привабливими для іноземних інвестицій, що сприяє створенню нових робочих місць, покращенню інфраструктури та розвитку інновацій.

Економічні зв'язки між членами НАТО також забезпечують стабільність у регіоні, адже країни, об'єднані спільними інтересами і залежні одна від одної у важливих економічних сферах, стають більш зацікавленими в підтримці миру і співпраці. Наприклад, для країн, які в минулому були більш уразливими до зовнішнього впливу, як-то енергетична залежність від Росії, членство в НАТО дало змогу розширити джерела постачання енергоресурсів, сприяючи енергетичній незалежності та безпеці.

Взаємозалежність між країнами НАТО також допомагає підтримувати соціальну стабільність на низовому рівні, оскільки зміцнення економічних зв'язків підтримує добробут громадян і знижує потенційні ризики соціальної напруженості. Таким чином, економічна взаємозалежність у межах НАТО не лише сприяє безпеці країн-учасниць, а й виступає важливим інструментом політичної стійкості та процвітання, перетворюючи Альянс на платформу для всебічної стабільності та розвитку в Європі.

Економічна стабільність країн-членів НАТО створює менше можливостей для виникнення конфліктів, що сприяє політичній стабільності і довірі в регіоні. Для нових членів НАТО економічна стабільність все частіше стає вирішальним фактором у протистоянні внутрішнім і зовнішнім

загрозам. Хорошим прикладом такої країни є Польща, яка після вступу до НАТО отримала значне економічне піднесення, що супроводжувалось збільшенням інвестицій в інфраструктуру, промисловість і технології. Інвестори віддають перевагу країнам-членам НАТО через політичну стабільність, яка приходить з альянсом; це створює мінімальні ризики для їхніх інвестицій. Це особливо важливо для нових членів, оскільки це може забезпечити шлях до диверсифікації їхніх економік, зменшуючи залежність від третіх країн, які можуть спробувати використати таку залежність як економічний важіль для тиску [11].

Економічна підтримка НАТО має ключове значення для зменшення політичної вразливості нових країн-членів, особливо в умовах глобальних економічних і геополітичних змін. Принцип економічної взаємозалежності між державами Альянсу створює стабільну платформу для розвитку цих країн, де національна безпека і стабільність стають основою для економічного процвітання. Вступ до НАТО надає новим членам не тільки військові гарантії, але й економічні можливості, зокрема через залучення інвестицій, що, своєю чергою, зміцнює їхні економічні позиції на міжнародній арені.

Особливо це важливо для країн Центральної та Східної Європи, зокрема для Балтійських держав, які раніше були більш вразливими до зовнішнього впливу, зокрема з боку Росії. Після приєднання до НАТО вони отримали економічну і безпекову "парасольку", що суттєво знижує їхню політичну вразливість і дозволяє країнам краще справлятися з регіональними економічними ризиками. Це сприяє стабільності, дозволяючи країнам зосередитися на розвитку своїх економік без постійної загрози зовнішніх агресій чи економічної залежності.[73]

НАТО підтримує співпрацю з новими членами у приведенні їхніх економічних структур у відповідність до європейських стандартів, що сприяє економічній інтеграції та посилює здатність країн протистояти економічним і політичним викликам.

Розширення НАТО спричинило економічні зміни в країнах-членах через реорганізацію торговельних потоків та залучення іноземних інвестицій. Вступ до НАТО передбачає адаптацію європейських стандартів торгівлі, які передбачають полегшення руху товарів і послуг між країнами альянсу. Така позиція мінімізує тарифні та нетарифні бар'єри, що призводить до економічного зростання та тісніших зв'язків між країнами-членами. Хорошим прикладом є Польща і Румунія, де завдяки співпраці з НАТО розвивається торгівля із Заходом, що сприяє зростанню їхніх економік і підвищенню якості життя. Політична стабільність, яку забезпечує членство в НАТО, створює сприятливі умови для іноземних інвестицій, що, в свою чергу, призводить до створення нових робочих місць і розвитку інфраструктури. Це атрибути економічного зростання і підвищення рівня добробуту в країнах Центральної та Східної Європи [12, с.10-17].

Безпекові інтереси економічного співробітництва в рамках країн НАТО виходять за межі євроатлантичного простору, впливаючи на країни, які не є членами Організації. Для країн, що не є членами НАТО, відсутність такого рівня безпеки і стабільності зменшує їхню економічну привабливість. Країни, що не є членами НАТО, стикаються з проблемами у залученні інвестицій, оскільки інвестори часто йдуть до країни, де є політична та економічна стабільність. Це ще більше підвищує вразливість країн, що не є членами НАТО, до економічних і політичних криз і робить їх менш конкурентоспроможними на міжнародній арені [12, с. 3-10].

Енергетична співпраця в рамках НАТО є пріоритетом у зміцненні енергетичної безпеки та подальшому послабленні залежності країн-членів від потенційно ворожих постачальників. Загалом, розвиток енергетичної інфраструктури дозволяє НАТО створити умови для стабільного постачання енергоресурсів, що особливо важливо для країн Центральної та Східної Європи, які є вразливими до енергетичних маніпуляцій з боку Росії. НАТО розглядає енергетичну незалежність як одну з ключових складових загальної безпеки і тому здійснює спільні проекти з розвитку інфраструктури як важливий інструмент зміцнення стабільності. Очевидно, що одним з ключових пріоритетів для НАТО є диверсифікація енергетичних ресурсів, яку Альянс намагається реалізувати через низку проектів, спрямованих на зменшення залежності країн-членів від імпорту енергоносіїв з Росії[13], с. 3-5].

Хорошим прикладом може бути наступний: розвиток інфраструктури скрапленого природного газу в Польщі та країнах Балтії створює альтернативні джерела постачання, що значно зменшує потенціал впливу з боку країн, які можуть використовувати енергетику як засіб тиску. Окрім ЗПГ, НАТО активно підтримує проекти зі створення інтерконекторів, які дозволяють більш ефективно розподіляти енергоресурси між членами Альянсу. Такі мережі зміцнюють енергетичну безпеку всередині Альянсу, створюючи можливості для швидшого обміну ресурсами в разі кризи, коли в окремих країнах може виникнути раптовий дефіцит. Саме тут великі спільні енергетичні проекти сприяють розбудові національної інфраструктури і створюють додаткові умови для інвестицій, що, в свою чергу, підвищить економічну стійкість країн-членів НАТО. Інтегровані енергетичні ринки відіграють важливу роль у підвищенні стійкості країн-членів НАТО [14].

В рамках Альянсу створюються механізми для гармонізації ринкових стандартів, що дозволить обмінюватися енергетичними ресурсами і більш ефективно використовувати їх у разі виникнення надзвичайних ситуацій. Інтегровані ринки дають можливість країнам-членам зменшити витрати на імпорт енергоносіїв, що дозволяє їм краще маневрувати в умовах енергетичної кризи. Інтеграція сприяє зменшенню залежності від одного окремого постачальника завдяки здатності країн гнучкіше реагувати на зміни в доступності енергоресурсів, користуючись перевагами взаємної підтримки в рамках альянсу. Роль США у зміцненні енергетичної безпеки через НАТО особливо велика, оскільки вони надають найбільшу економічну підтримку та інвестиції в енергетичні проекти в країнах-членах Альянсу[15, с. 2-9].

Партнерство з США сприяє зменшенню залежності країн Центральної та Східної Європи від російських енергоресурсів, надаючи доступ до альтернативних джерел постачання енергоресурсів, зокрема, ЗПГ. США інвестують у зміцнення стратегічної інфраструктури, включаючи розвиток газопроводів і сховищ скрапленого газу. У зв'язку з цим країни НАТО зможуть отримувати енергію з різних джерел і підвищити свою стійкість до деяких зовнішніх впливів. Сполучені Штати також підтримують розвиток нових технологій енергетичної безпеки, які дозволять країнам НАТО підвищити ефективність використання енергетичних ресурсів і зменшити залежність від нестабільних джерел енергії [11].

Спільні дослідження та інвестиції в відновлювальні джерела енергії є важливим аспектом співпраці країн НАТО у сфері енергетичної безпеки, що дозволяє зменшити залежність від нестабільних ринків викопного палива та підвищити енергетичну автономність. Для країн-членів НАТО це не лише можливість диверсифікувати свої енергетичні джерела, а й стати лідерами в галузі сталого розвитку, інвестуючи в технології, які можуть забезпечити

довготривалу енергетичну безпеку в регіоні. Такі ініціативи сприяють підвищенню економічної стабільності, оскільки відновлювані джерела енергії можуть бути надійним і сталим ресурсом для забезпечення потреб населення і промисловості без занепокоєння щодо коливань цін на нафту чи газ. Окрім цього, ці проекти мають позитивний вплив на навколишнє середовище, що стає важливим чинником для країн, які прагнуть виконати зобов'язання щодо зменшення викидів вуглецю і переходу до більш зелених технологій.

Однак співпраця НАТО в цій сфері також стикається з кількома викликами, зокрема, щодо країн, які не є членами Альянсу. Одним із основних ризиків є можливі політичні та економічні протиріччя, пов'язані з енергетичними інтересами. Наприклад, такі країни, як росія, можуть сприймати інвестиції в енергетичну незалежність країн НАТО як загрозу для своїх власних інтересів, що може призвести до напруженості і навіть до енергетичних конфліктів.

Разом з тим, є виклики, пов'язані з технічними аспектами впровадження нових технологій відновлювальної енергетики. Багато країн, що не є членами НАТО, можуть не мати достатньої інфраструктури чи фінансових ресурсів для масштабних проектів у сфері відновлюваних джерел енергії. Це створює ризик для того, щоб деякі проекти не мали такого ж ефекту, як очікувалося, і потребували б подальших значних зусиль у питанні технічної підтримки і економічних інвестицій.

Ті держави, які залишаються поза НАТО, відстають в економічній конкуренції і притоці інвестицій, оскільки для них не існує таких гарантій стабільності. Не маючи можливості розраховувати на підтримку альянсу, ці країни стають менш привабливими для інвесторів і несуть додаткові економічні ризики. Через відсутність стабільного середовища, яке б дозволило здійснювати довгострокові інвестиції, країни, що не є членами

НАТО, шукають інші шляхи підвищення енергетичної безпеки, використовуючи різні інструменти, такі як двосторонні угоди та локальні проекти. Розширення НАТО відкриває нові можливості для регіональних проектів у сфері транспортної та енергетичної інфраструктури, включаючи торгівлю та енергетичний обмін між країнами-членами Альянсу. Інвестиції в транспортну і енергетичну інфраструктуру сприяють економічній стійкості, забезпечуючи легкий і надійний доступ до ринків і джерел енергії. У довгостроковій перспективі такі проекти створюють можливості для зростання економік країн НАТО, зменшуючи їх залежність від нестабільних постачальників енергоносіїв [11].

НАТО, дійсно, стає та є платформою для реалізації концепції економічної взаємозалежності, яка є важливою складовою політичної стабільності, безпеки та економічного зростання серед країн-членів Альянсу. Ця концепція знаходить особливе відображення в Центральній та Східній Європі, де вступ до НАТО допоміг значно зміцнити економічні зв'язки та гарантувати стабільність на фоні складних геополітичних умов. Через взаємні інвестиції, торговельні зв'язки та спільні енергетичні проекти, НАТО створює безпечне середовище, яке знижує ризики, пов'язані з економічною вразливістю і зовнішнім тиском.

Такі ініціативи, як диверсифікація енергетичних постачань та інтеграція енергетичних ринків, не лише підвищують енергетичну безпеку країн Альянсу, але й дозволяють значно зменшити залежність від таких потенційно ворожих постачальників, як Росія. Програми співпраці у сфері відновлювальних джерел енергії, спільні енергетичні інфраструктурні проекти й інтеграція енергетичних ринків допомагають країнам-членам досягти більшої енергетичної автономії, що є критичним фактором в умовах наявності геополітичних напруженостей.

Співпраця зі США в межах НАТО не лише посилює економічні зв'язки, але й додає інвестиційної привабливості регіону. США, як один з основних учасників Альянсу, активно підтримують ініціативи, що сприяють розвитку інфраструктури та економічної стабільності, тим самим підвищуючи здатність країн Східної та Центральної Європи долати виклики, що виникають у глобальній політичній і економічній площині. Це дозволяє зберігати баланс сил у Європі, водночас зміцнюючи позиції НАТО на міжнародній арені.

Співпраця між країнами-членами Альянсу в галузі економіки й енергетики є важливою не лише для внутрішнього зростання, але й для досягнення більш широкої мети — забезпечення глобальної стабільності, зниження ризиків від зовнішніх загроз та утримання впливу на ключові регіони.

Висновок:

Розширення НАТО на схід можна розглядати як один із найважливіших кроків у зміцненні безпеки всього європейського континенту, зокрема країн Центральної та Східної Європи. Вступ цих держав до Альянсу став не лише військовою перевагою, але й потужним стимулом для впровадження політичних, економічних та соціальних реформ, які значно підвищили рівень їхньої стабільності та міжнародного визнання. Завдяки цьому Центрально-Східна Європа стала своєрідним стратегічним бар'єром між Західною Європою та Росією, що підтримує баланс геополітичних інтересів у регіоні.

Комбінація географічного розташування, енергетичної взаємозалежності та сучасних політичних викликів підштовхнула НАТО до активного прийняття нових членів і розбудови надійної системи безпеки, яка здатна протистояти сучасним загрозам, таким як військові конфлікти та

кібернетичні атаки. Постійна військова присутність, широкомасштабні навчання, а також ініціативи з модернізації інфраструктури та диверсифікації енергетичних джерел сприяють зниженню політичної та економічної вразливості країн регіону, створюючи стійку основу для довгострокового розвитку та стабільності.

Отже, значення НАТО для Центрально-Східної Європи перевищує суто військовий аспект: Альянс перетворився на значущу силу для економічної інтеграції, укріплення демократичних інститутів та забезпечення політичної стабільності. Це, у свою чергу, суттєво зменшує ймовірність зовнішнього втручання та посилює національну самостійність нових держав-членів Альянсу.

РОЗДІЛ III. ПРОЦЕС РОЗШИРЕННЯ НАТО ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ

2.1 Вступ країн Вишеградської групи

Після закінчення холодної війни та розпаду Варшавського договору країни Центральної та Східної Європи опинилися перед новими геополітичними реаліями, які вимагали переоцінки їхніх стратегічних пріоритетів. Втрата попередніх військово-політичних союзників, а також зростання невизначеності щодо безпеки в регіоні поставили ці країни перед нагальною потребою знайти нові гарантії стабільності та захисту.

Польща, Чехія, Угорщина та Словаччина, розуміючи серйозність ситуації, об'єдналися в рамках Вишеградської групи, що стало важливим кроком на шляху до інтеграції з Західною Європою. Ідея вступу до НАТО була обговорена як найважливіший стратегічний крок для забезпечення національної безпеки цих країн. НАТО не тільки обіцяло гарантії колективної оборони, що були б неможливі без підтримки інших союзників, але й відкривало перспективи для економічної стабільності через інтеграцію з розвинутою економічною зоною, підвищуючи інвестиційну привабливість і знижуючи залежність від нестабільних регіональних факторів.[74, 133-135]

У відповідь НАТО надала їм належні гарантії, які сприяли стабільності і спрямували країни регіону на шлях політичних та економічних перетворень, що є життєво важливими для забезпечення стабільності в усій Центрально-Східній Європі. Також одним з головних чинників цієї інтеграції було бажання самих країн Вишеградської четвірки бути незалежними від російського впливу, адже вони потрапили під контроль Москви, що також

стало основною причиною мотивації їх вступу до євроатлантичних структур [16, с. 20-23].

Історичний контекст інтеграції країн Вишеградської четвірки до НАТО слід розглядати у світлі змін, що відбулися після розпаду Радянського Союзу і Варшавського договору. Після розпаду комуністичних режимів і ослаблення російського впливу в Центральній Європі одразу ж утворився вакуум безпеки[17]. В умовах невизначеності геополітичної ситуації країни Вишеградської четвірки намагалися закріпитися в західних структурах безпеки, щоб убезпечити себе від втрати незалежності та суверенітету[18]. У 1991 році Польща, Чехія, Угорщина та Словаччина створили так звану Вишеградську групу, яка з перших днів своєї діяльності стала майданчиком для координації зусиль цих країн у процесі їх інтеграції в євроатлантичний простір. Вишеградська група дала гарну можливість узгоджувати позиції та спільно просувати інтереси цих країн на міжнародній арені [19].

Процес підготовки до вступу в НАТО був тривалим і вимагав від країн Вишеградської групи серйозних реформ. Перші кроки передбачали в рамках програми «Партнерство заради миру» як етапу підготовки до членства в НАТО вжиття більш широких заходів з метою підтримки демократичних реформ, включаючи контроль над збройними силами і цивільно-військовими відносинами[20]. Вони повинні були привести свої військові, економічні та політичні системи у відповідність до стандартів НАТО, а це означало, що в тому ж ключі мали бути проведені деякі реформи оборонного сектору та верховенства права [21]. Ці заходи мали подвійну мету: зміцнити демократичні інститути, посилити цивільний контроль над військовими, а також створити структури, що відповідають військовим нормам НАТО.

Іншою важливою віхою на шляху до членства стало рішення, прийняте на саміті НАТО в Мадриді в 1997 році, коли Чеська Республіка, Угорщина і

Польща отримали офіційне запрошення розпочати переговори про вступ. З політичних причин, передусім через авторитарні тенденції в уряді на чолі з Владіміром Мечіаром, Словаччина була виключена з цього процесу. Цей факт мав важливий вплив на політичний курс Словаччини, сприяючи подальшому падінню уряду Мечіара і приходу до влади проєвропейського політичного класу. З того часу країни Вишеградської четвірки продовжували все більше і більше адаптувати свої системи до стандартів НАТО, модернізуючи таким чином свої збройні сили і виконуючи всі принципи, необхідні для вступу до Альянсу [22, с. 11-19].

На саміті, що відбувся у Вашингтоні в 1999 році, НАТО офіційно прийняла Чеську Республіку, Польщу та Угорщину в якості повноправних членів, завершивши таким чином першу хвилю розширення НАТО на схід. Таким чином, цей вступ мав глибокий вплив як на самі країни Вишеградської четвірки, так і на всю систему європейської безпеки. Зрештою, це було символічним розширенням західних структур на території, які раніше входили до радянської сфери впливу. Вступ до НАТО зміцнив обороноздатність нових членів та розвинув регіональну стабільність, що є суттєво важливим на тлі зростання напруженості у відносинах з Росією [23, с. 144-150].

Інтеграція країн Вишеградської четвірки до НАТО мала значний вплив на політичну стабільність у цих державах. Членство Польщі, Чехії та Угорщини в Альянсі не лише зміцнило їхні демократичні інститути, а й сприяло згладжуванню внутрішніх політичних суперечок, оскільки національні уряди отримали гарантовану підтримку з боку колективної безпеки НАТО. Це створило сприятливі умови для економічного зростання, залучення інвестицій і зміцнення соціально-політичної стабільності, що було

важливим для цих країн, особливо після десятиліть радянської домінації та політичних перетворень, які вони пережили.

Проте, після анексії Криму Росією в 2014 році, ситуація змінилася. Цей акт агресії чітко продемонстрував зростання геополітичної напруженості в Європі, зокрема для країн, розташованих на східному фланзі НАТО. Це підвищило рівень загрози для безпеки в Центральній та Східній Європі, оскільки Кремль продовжував демонструвати готовність використовувати військову силу для досягнення своїх політичних цілей. Для країн Вишеградської четвірки і, зокрема, для Польщі та Балтійських держав така ситуація означала посилення оборонних заходів.

У відповідь на ці нові виклики НАТО значно збільшило свою військову присутність у Східній Європі, розгорнувши війська на східному фланзі Альянсу в рамках так званого "Посилення НАТО". Окрім стандартних навчань і політичної підтримки, це включає і постійну дислокацію військових підрозділів для стримування будь-яких потенційних агресивних дій з боку Росії. Такі заходи сприяють підвищенню безпеки країн Вишеградської групи, створюючи надійний бар'єр для можливих загроз, що надходять з території Росії.

Отже, інтеграція цих країн у НАТО значно зміцнила їхню політичну стабільність та безпеку, але нові геополітичні виклики, зокрема через агресивні дії Росії, змусили Альянс адаптувати свою стратегію для забезпечення постійної оборони й безпеки в Східній Європі[22, с. 15-19].

Вступ країн Вишеградської четвірки до НАТО після закінчення холодної війни став важливим кроком у реструктуризації європейської архітектури безпеки. Цей крок не лише забезпечив гарантії безпеки для цих країн, але й сприяв їхній політичній та економічній стабільності, дозволивши їм інтегруватися в євроатлантичну спільноту. НАТО відіграла значну роль у

процесі модернізації оборонних структур Польщі, Чехії, Угорщини та Словаччини, які прагнули до незалежності від російського впливу і шукали гарантій безпеки з боку Альянсу. Вступ до НАТО надав країнам В-4 можливість модернізувати свої збройні сили, розвивати стандарти НАТО та посилити свій оборонний потенціал. Крім того, за підтримки НАТО стало можливим проведення спільних військових навчань, що підвищило оперативну сумісність між військовими структурами нових членів [23, с. 148-150].

Внесок НАТО в процес модернізації військових структур країн Вишеградської четвірки важко переоцінити, оскільки цей процес виявився необхідною відповіддю на нові загрози, що постали перед Європою в 21 столітті. НАТО підтримала трансформацію оборонних систем країн Вишеградської четвірки, інвестуючи у військову інфраструктуру та посилюючи військову підготовку. Таким чином, вступ до Альянсу дав їм якісний стрибок в обороні - вони отримали доступ до передових технологій та військових стандартів НАТО. Важливою складовою в контексті підвищення обороноздатності стали спільні військові навчання на території країн Вишеградської четвірки, які дозволили інтегрувати військові підрозділи країн-членів в єдину структуру. Не менш важливим було розгортання об'єктів НАТО - військових баз - і проведення навчань за участю сухопутних військ інших країн Альянсу, що зробило значний внесок у регіональну безпеку, яка має вирішальне значення для стабільності в Центрально-Східній Європі [24 с. 20-34].

Політичні наслідки членства в НАТО також відіграли свою роль, що мало стабілізувати внутрішньополітичну ситуацію і зміцнити демократичні інститути. Членство в НАТО дало поштовх демократичним процесам, розвитку верховенства права, а отже, стало важливим кроком до політичної

стабільності. НАТО підтримує процеси демократизації, допомагаючи країнам Вишеградської четвірки впроваджувати стандарти демократії та прав людини - ключовий елемент їхньої інтеграції в євроатлантичний простір. Крім того, колективна безпека з боку НАТО також зміцнила стійкість нових членів до різних внутрішніх і зовнішніх загроз, а отже, стабілізувала їхню внутрішньополітичну ситуацію.

Однак сучасні геополітичні виклики вимагають постійного коригування політики безпеки країн Вишеградської четвірки і НАТО в цілому. Зростаючий вплив Росії після анексії Криму в 2014 році поставив нові виклики перед країнами Центральної та Східної Європи, що змусило НАТО переглянути свою стратегію і вжити додаткових заходів для захисту свого східного флангу. Крім того, це посилення військової присутності НАТО в регіоні шляхом розгортання військ у Польщі та країнах Балтії. Це символічний крок, покликаний продемонструвати готовність Альянсу до негайних дій у разі будь-якої агресії. З огляду на зростаючу активність Росії вздовж кордонів своїх країн-членів, НАТО постійно підвищує готовність своїх сил і збільшує обсяги військової підтримки країн Вишеградської четвірки.

Процес вступу країн Вишеградської четвірки до НАТО дійсно став важливим етапом не лише в історії самих цих країн, але й у загальному контексті розширення Альянсу. Це рішення стало критично важливим кроком до забезпечення стабільності та безпеки в Центрально-Східній Європі, регіоні, що довгий час знаходився під впливом зовнішніх загроз і політичних нестабільностей. Членство в НАТО дозволило країнам Вишеградської групи здійснити стрибок у розвитку національної оборони, реформувати свої армії та модернізувати військову структуру в рамках загальної стратегії Альянсу.

Ці зусилля мали не лише військове, але й значне політичне та економічне значення. НАТО стало основою для інтеграції демократичних стандартів, забезпечення верховенства права, свободи та стабільності в цих країнах, що були вразливими до зовнішніх і внутрішніх політичних впливів. З одного боку, Альянс надавав гарантії безпеки, а з іншого — впливав на вдосконалення внутрішніх процесів, зокрема, забезпечення демократичних стандартів та стабільності інститутів.

НАТО також відкрило для цих країн нові економічні можливості. Завдяки членству в Альянсі вони здобули доступ до колективних економічних і торговельних механізмів, що не тільки забезпечувало інвестиційну привабливість, але й дозволило зміцнити економічну стабільність. Врешті-решт, ці фактори дозволили країнам Вишеградської четвірки відчувати себе стабільними та захищеними, що має критичне значення в умовах геополітичної напруги, як, наприклад, після анексії Криму Росією у 2014 році. Розширення НАТО на схід сприяло формуванню нового, стабільнішого порядку в Центрально-Східній Європі, який допомагає знижувати ризики та загрози для цих країн.

Безумовно, членство в НАТО стало для країн Вишеградської четвірки не лише гарантією надійної оборони, але й важливим фактором внутрішньої політичної стабільності. Вступ до Альянсу сприяв не лише зміцненню національної безпеки цих держав, але й розвитку механізмів регіональної співпраці. Це, у свою чергу, стало основою для економічного зростання, яке супроводжувалося зростанням інвестицій, розширенням торговельних зв'язків і стабільнішими політичними інститутами. Відносини між Польщею, Чехією, Угорщиною та іншими країнами Центральної Європи стали більш інтегрованими, що створило потужну платформу для співпраці не лише в межах безпеки, а й у багатьох інших сферах.

У сучасних умовах, коли міжнародна політика стає все більш непередбачуваною, а глобальні загрози посилюються, членство в НАТО дозволяє країнам Вишеградської групи відчувати себе більш впевнено. Альянс не лише надає оборонну підтримку, але й гарантує політичну та економічну стабільність, навіть у складних ситуаціях. Це особливо важливо в контексті змінюваних глобальних викликів, зокрема напруженості в Східній Європі і нових загроз, таких як кіберзагрози та гібридні війни. В умовах нестабільності, яку можуть спричинити глобальні чи регіональні конфлікти, членство в НАТО дає країнам Вишеградської четвірки чітке відчуття надійної підтримки та захисту.

2.2 Інтеграція країн Балтії

З моменту відновлення незалежності після розпаду Радянського Союзу Естонія, Латвія і Литва зіткнулися з багатьма викликами у сфері безпеки. Враховуючи своє геополітичне положення, а також історичний досвід залежності від Росії, ці країни дуже активно зміцнюють свою безпеку шляхом інтеграції до західних структур, зокрема до НАТО. Інтеграція з Альянсом набула характеру пріоритету, надаючи їм не лише військові гарантії, але й політичну підтримку. Членство в НАТО означало для країн Балтії необхідні гарантії колективної оборони, що вони вважали важливим у контексті можливої загрози з боку Росії. Цей крок у західний оборонний простір був не лише засобом захисту, але й способом зменшити залежність від Росії та розвинути міцні політичні та економічні зв'язки із Заходом [25, с. 58-59].

Процес інтеграції країн Балтії до НАТО розпочався з їх приєднання до програми «Партнерство заради миру» (ПЗМ) у 1994 році. Це стало стратегічним кроком на шляху до повноправного членства в Альянсі, оскільки програма ПЗМ не лише відкрила можливості для військової співпраці, але й стала основою для серйозних оборонних реформ у країнах Балтії. Залучення до цієї ініціативи спонукало країни до перегляду своїх оборонних структур та проведення масштабних реформ у військовій сфері, що включали мобілізацію демократичного контролю над збройними силами.

НАТО, в свою чергу, допомогло встановити нові стандарти для військових структур, які необхідно було адаптувати до сучасних вимог Альянсу. Одним із важливих аспектів цієї адаптації було відмовлення від радянської моделі управління, яка домінувала в країнах Балтії після їх входження до складу СРСР. Це сприяло значному покращенню ефективності оборонної системи, відповідно до принципів НАТО.

Для Балтійських країн це стало не лише військовою модернізацією, але й важливим етапом на шляху демократизації. Вони змогли інтегрувати демократичні принципи управління в оборонну сферу, що відповідало вимогам НАТО і допомогло зміцнити демократичні засади в суспільствах, які тільки почали рухатися в напрямку європейських цінностей після розпаду СРСР. Ці кроки дозволили країнам Балтії не лише модернізувати свої збройні сили, але й стати частиною більш широкої європейської та євроатлантичної спільноти, що забезпечило їм більшу безпеку, стабільність і демократичний розвиток.[26, с. 8-9].

Іншою важливою віхою на шляху до інтеграції стали спільні військові проекти, що отримали назву BALT. Серед різних типів оборонних проєктів, що здійснюються країнами Балтії, є такі, що спрямовані на розбудову національних збройних сил та інтеграцію до НАТО. Перший багатонаціональний миротворчий підрозділ - так званий Балтійський батальйон (BALTBAT) - був створений ще в 1994 році і символізував єдність країн Балтії перед обличчям нових викликів у сфері безпеки [27 с. 38-41]. Пізніше була створена Балтійська мережа повітряного спостереження BALTNET для моніторингу повітряного простору, а в 1999 році - Балтійський оборонний коледж, який став центром підготовки командного складу для збройних сил країн Балтії [28, с.15-17]. Ці проєкти об'єднали не лише військову, але й політичну співпрацю країн, які прагнули подолати спільні виклики.

Рішення країн Балтії вступити до НАТО було мотивоване бажанням захистити себе від потенційної російської агресії. Тому в 2014 році, після анексії Криму та подальшої підтримки сепаратистських рухів на сході України, це підняло питання безпеки в цьому регіоні до величезних масштабів, що знову виявилось одним з факторів, які сприяли подальшому

зміцненню східного флангу НАТО [29, с. 4]. Дедалі агресивніша політика Росії змусила НАТО прийняти рішення про розгортання багатонаціональних батальйонів в Естонії, Латвії і Литві у відповідь на потенційну загрозу. Це підкреслило готовність Альянсу реагувати на будь-яку можливу агресію і підтвердило найважливіше для країн Балтії - елемент колективної оборони.

У той час як першою причиною є геополітичний аспект, іншою причиною, яка робить країни Балтії настільки вразливими, є фактор географічного розташування; зокрема, Сувальський коридор вважається вузькою смугою землі між Польщею і Литвою, що забезпечує єдиний сухопутний маршрут між країнами Балтії та іншими країнами НАТО. Розташування цього коридору є стратегічно важливим як для НАТО, так і для Росії, оскільки регіон може стати мішенню для можливого протистояння [30].

Вразливість Сувальського коридору, що є стратегічно важливим територіальним зв'язком між Литвою та Польщею, стала однією з основних причин, через які НАТО розробило спеціалізовані стратегії для його захисту. Цей коридор має критичне значення для забезпечення безперервного постачання і з'єднання країн Балтії з рештою території Альянсу, що робить його уразливим у разі потенційної агресії з боку Росії або її союзників.

У відповідь на ці загрози, НАТО поставило захист Сувальського коридору в центр своєї оборонної політики в регіоні. Одним з основних напрямків стало посилення військової присутності Альянсу в цьому районі через регулярні військові навчання, які демонструють готовність до швидкого реагування на будь-яку агресію. Також були розгорнуті додаткові сили і техніка для забезпечення надійної оборони, що значно підвищило рівень безпеки як для країн Балтії, так і для Східної Європи в цілому.

Це посилення оборони стало не лише символічним жестом підтримки, але й реальним механізмом стримування, який ускладнює будь-які спроби

порушити територіальну цілісність країн Балтії. Присутність НАТО в Сувальському коридорі тепер є важливою гарантією безпеки для цих країн, створюючи додаткову лінію оборони, яка обмежує можливість російської агресії і забезпечує стабільність у регіоні.

Військове співробітництво та модернізація збройних сил стали наріжним каменем членства країн Балтії в НАТО і важливим кроком у забезпеченні безпеки в усьому регіоні. Однією з найважливіших умов цього процесу стала постійна військова присутність НАТО в усіх трьох країнах Балтії, яка стала потужним символом готовності Альянсу захищати своїх членів. Країни Балтії пішли за багатонаціональними батальйонами, які розгорнуті на протипагу зростанню загрози з боку Росії. Вони складаються з військ НАТО і не лише зміцнюють обороноздатність регіону, але й демонструють рішучість Альянсу захищати своїх членів. Посилення російської агресії в Україні та анексія Криму в 2014 році стали точкою серйозних роздумів, і НАТО серйозно збільшила свою присутність в країнах Балтії, щоб стати важливим елементом стримування і розбудови регіональної безпеки [31].

Регулярні військові навчання також відіграють важливу роль у підтримці готовності сил НАТО і країн Балтії до можливих конфліктів. Системи навчань включають Saber Strike і BALTOPS, які забезпечують реалістичні вправи для підвищення боєготовності військ. Великі навчання проводяться для відпрацювання координації між національними арміями країн-членів НАТО і перевірки оперативної сумісності з військами інших союзників. Зокрема, Saber Strike - щорічні навчання, спрямовані на забезпечення регіональної безпеки за участю підрозділів з різних країн-членів НАТО, дозволяють країнам Балтії швидко інтегрувати свої сили в систему колективної оборони [32]. BALTOPS має на меті посилити безпеку

Балтійського моря, зміцнити загальну обороноздатність регіону і, як наслідок, сприяти підвищенню готовності країн до можливих конфліктів [33].

Інвестиції в оборону стали важливою складовою зусиль країн Балтії зі зміцнення стабільності і їхнього внеску в загальну безпеку НАТО. Усі три балтійські країни виконують зобов'язання щодо виділення 2% ВВП на оборону, що підкреслює їхню рішучість зробити реальний внесок у зусилля НАТО. Ці інвестиції дозволяють країнам Балтії модернізувати свої збройні сили і зміцнювати власну обороноздатність, створюючи умови для ефективної співпраці зі збройними силами інших країн-членів НАТО. Той факт, що 2% ВВП йде на оборонні витрати, свідчить про серйозність їхніх зобов'язань та інвестицій у довгострокову стабільність регіону, що сприяє подальшому розвитку їхньої ролі в європейській архітектурі безпеки [26, с. 6-9].

Членство в НАТО справді мало глибокі політичні та стратегічні наслідки для країн Балтії, значно сприяючи їхній політичній стабільності та розвитку демократичних інститутів. Після приєднання до Альянсу, країни Балтії отримали не тільки гарантії безпеки, але й потужний стимул для реформування своїх політичних систем відповідно до стандартів НАТО, зокрема в сфері верховенства права, демократичного контролю над збройними силами та прозорості державних інститутів. Це стало основою для подальшого зміцнення демократичних процесів у регіоні.

З іншого боку, членство в НАТО також стало важливим інструментом стратегічного зміцнення політичних і економічних позицій країн Балтії в Європі. Вступ до Альянсу дозволив їм активізувати співпрацю з іншими країнами Північної Європи, не лише в рамках НАТО, але й поза його межами. Це сприяло зменшенню їхньої залежності від Росії, забезпечуючи альтернативні джерела енергетичних постачань і посилюючи енергетичну

безпеку, що є критичним елементом економічної стабільності. Регіональне співробітництво стало важливою складовою частиною захисту національних інтересів країн Балтії, що дозволило їм не лише підвищити рівень безпеки, а й поглибити свою інтеграцію в європейський безпековий простір через тіснішу співпрацю з Європейським Союзом і НАТО.

Завдяки такій інтеграції, країни Балтії також продовжують зміцнювати демократичні інститути та правову державність, що стало важливим результатом їхнього членства в НАТО. Це, у свою чергу, закріплює політичну стабільність і робить ці країни більш стійкими до внутрішніх та зовнішніх викликів. Вступ до НАТО став не тільки безпековою гарантією, але й важливим кроком у побудові стабільного, демократичного суспільства, яке здатне ефективно реагувати на сучасні загрози.

У свою чергу, НАТО висловило впевненість, що стабільність буде забезпечена, якщо вчасно надати всю необхідну підтримку, сприяючи зміцненню демократичних процесів і гарантуючи безпеку громадян шляхом проведення відповідних реформ. Крім того, зросла громадська підтримка колективної оборони, що свідчить про підвищення довіри до НАТО і визнання його ролі в забезпеченні національної безпеки.

Членство країн Балтії в НАТО відіграло важливу роль у зміцненні безпеки регіону Центральної та Східної Європи і стало значним кроком на шляху до забезпечення політичної стабільності та незалежності Естонії, Латвії та Литви. Членство в НАТО дійсно забезпечило необхідну гарантію колективної оборони, завдяки чому країни розбудували свої оборонні спроможності, спираючись на традиційне відчуття вразливості щодо зовнішніх загроз, особливо з боку Росії. Окрім «Партнерства заради миру», спільні військові проекти, такі як BALT, багатонаціональні батальйони та

регулярні навчання, сприяли модернізації військових структур країн Балтії та підвищенню їхньої оперативної сумісності з силами НАТО.

Членство в НАТО справді стало каталітичним фактором для глибоких політичних змін у країнах Балтії. Цей процес значно прискорив демократизацію, а також зміцнив демократичні інститути, закладаючи основу для стабільного розвитку. Важливим аспектом стало не лише забезпечення безпеки, а й підтримка таких цінностей, як верховенство права, свобода та демократія, що знайшло відображення у зростаючій підтримці серед громадян.

Це зміцнення демократичних засад і політичної стабільності в країнах Балтії стало ключовим фактором для їхнього розвитку. Більш того, інтеграція в НАТО дозволила значно зменшити залежність від Росії. Безпека, що забезпечується через колективний захист Альянсу, стала не лише військовою гарантією, але й важливим елементом політичної незалежності цих країн. Відтак, членство в НАТО не лише сприяло їхній обороноздатності, а й стало запорукою стабільності та процвітання в більш широкому європейському контексті.

Військова співпраця в межах НАТО дійсно відіграє важливу роль у зміцненні енергетичної безпеки країн Балтії. Завдяки членству в Альянсі, ці країни здобули можливість диверсифікувати свої енергетичні постачання, що значно знижує залежність від потенційно небезпечних джерел, таких як Росія. НАТО допомогло їм забезпечити не лише стабільність у сфері енергетики, а й сприяло розвитку регіональних інфраструктур, які інтегруються з іншими країнами ЄС.

Це співробітництво також сприяє поглибленню економічних і політичних зв'язків з іншими країнами Європейського Союзу, створюючи стабільніші умови для розвитку цих країн у довгостроковій перспективі.

Завдяки такій інтеграції, країни Балтії можуть ефективніше протистояти зовнішнім загрозам, у тому числі в енергетичній та економічній сферах.

Отже, інтеграція в НАТО не лише зміцнила оборонні спроможності країн Балтії, а й стала одним з ключових факторів їх самодостатньої незалежності та стабільності, що має далекосяжне значення для безпеки та стабільності всієї Європи.

2.3 Питання членства для України та Грузії

Питання вступу до НАТО для України та Грузії дійсно має стратегічне значення не лише для цих двох країн, а й для забезпечення регіональної безпеки в цілому. Після розпаду Радянського Союзу обидві держави почали активно шукати способи закріпити свою незалежність, захистити себе від потенційних загроз, особливо з боку росії, та інтегруватися в західні політичні та оборонні структури, зокрема НАТО.

Для України та Грузії членство в НАТО стало ключовим інструментом для забезпечення стабільності та гарантії безпеки, адже ці країни відчували реальну загрозу з боку росії, яка активно намагається утримати вплив на пострадянському просторі. Цей курс є результатом не лише сучасних геополітичних обставин, але й глибокої історичної потреби позбутися радянського минулого, отримавши від Альянсу гарантії безпеки та підтримки, які здатні збалансувати нестабільність і загрози з боку Росії.

Особливо гостро ця потреба відчувається в Україні, де конфлікт з Росією, анексія Криму та підтримка сепаратизму на сході країни зробили питання безпеки та суверенітету питанням національної виживаності. Вступ до НАТО для України і Грузії став би не лише шляхом до забезпечення обороноздатності, але й важливим кроком на шляху до інтеграції з Європою, політичної стабільності і розвитку демократичних інститутів.[34, с. 4-6].

У цьому зв'язку роль США є надзвичайно важливою. Країна активно просуває політику відкритих дверей НАТО і закликає альянс висловити готовність прийняти нових членів з пострадянських країн. Для США Україна та Грузія є не лише потенційними партнерами, але й важливим інструментом у стратегічній конкуренції з Росією. Протягом 1990-х років Вашингтон зосередив свою увагу на Україні як на важливій ланці євроатлантичного простору, по суті, розглядаючи її можливе членство в НАТО як один з

аспектів довгострокової стратегії стримування Росії. Це відображає ширше бачення зовнішньої політики США, спрямованої на підтримку демократії та безпеки в регіоні, який вважається центральним для стабільності всієї Європи [36, с. 3-6].

Перші кроки до інтеграції України та Грузії в НАТО були зроблені через приєднання до програми «Партнерство заради миру» (PfP) в середині 1990-х років. Це стало важливим етапом на шляху до тіснішої співпраці з Альянсом, відкривши перед двома країнами нові можливості для проведення оборонних реформ і зміцнення національних безпекових структур. Програма допомогла їм встановити демократичний контроль над збройними силами, що є одним із основних стандартів НАТО.

Для Грузії цей процес мав особливе значення, оскільки вона стала однією з перших країн, яка у 2004 році прийняла Індивідуальний план партнерства (ІРАР), що був спрямований на покращення військового потенціалу і адаптацію оборонних структур до стандартів Альянсу. Це дозволило Грузії значно просунутися в напрямку військової реформи і підвищення своєї обороноздатності, що стало важливим кроком на шляху до майбутнього членства в НАТО.

Ці ініціативи для обох країн не лише відкрили двері для реформ, але й стали першим кроком у підготовці до глибшої інтеграції з євроатлантичними структурами. Вони створили основу для подальших зусиль у напрямку забезпечення безпеки, стабільності та демократичного розвитку в Україні та Грузії, зокрема в умовах постійного тиску з боку росії [35, с. 131-134].

Однак значною перешкодою на шляху інтеграції стала війна між Росією та Грузією у 2008 році. Лише після того, як на саміті НАТО в Бухаресті у 2008 році було урочисто проголошено, що Україна та Грузія мають перспективи членства в Альянсі, росія майже одразу відреагувала на

це військовим вторгненням до Грузії. Це стало серйозним випробуванням як для країни, так і для НАТО, оскільки альянс так і не надав Грузії План дій щодо членства - сигнал, який багато хто сприйняв як поштовх до російської агресії. Війна 2008 року змінила підходи до гарантій безпеки НАТО для пострадянських країн, оскільки показала, що росія готова застосувати силу для збереження свого впливу[36, с. 1-2].

Головним фактором, що ускладнює членство для України та Грузії, залишається російська агресія. Після анексії Криму в 2014 році та початку конфлікту на Донбасі потреба України в колективній обороні, яку пропонує НАТО, стала багаторазово очевиднішою. Для Росії прагнення України та Грузії до вступу в НАТО розглядається як загроза стратегічним інтересам, а яскраво виражена агресивна політика щодо цих держав має на меті утримати їх у своїй орбіті. У випадку Грузії складна ситуація ускладнюється невирішеними конфліктами в Абхазії та Південній Осетії, що викликає ще більше занепокоєння щодо регіональної стабільності. У 2022 році це питання стало ще більш актуальним, але ще більше ускладнилося з початком повномасштабної війни в Україні через розширення масштабів конфліктних дій[37, с. 85-89].

Неоднозначне ставлення до прийняття України та Грузії в НАТО дійсно є важливою перешкодою на шляху їхньої інтеграції в Альянс. Хоча Сполучені Штати активно підтримують євроатлантичні прагнення цих країн, деякі європейські держави, зокрема Німеччина і Франція, висловлюють занепокоєння щодо можливих наслідків такої експансії Альянсу. Вони побоюються, що вступ України та Грузії в НАТО може призвести до ескалації конфлікту з Росією, що є особливо чутливим питанням для країн, які мають тісні економічні зв'язки з Москвою, зокрема через залежність від російських енергоресурсів.

Це створює своєрідний розкол всередині НАТО, де країни, які підтримують вступ України та Грузії, стикаються з певним супротивом з боку тих членів, які вважають, що надані гарантії безпеки можуть призвести до ще більшої напруженості в регіоні. Зокрема, Німеччина та Франція намагаються уникати прямої конфронтації з Росією, що відображає їхні стратегічні інтереси в економічній та енергетичній сферах.

Такий внутрішній поділ всередині Альянсу ускладнює процес прийняття рішення щодо прийняття нових членів і може стати важливою перешкодою для України та Грузії в їхньому прагненні до членства[34, с. 12-15].

НАТО зробило кілька ключових стратегічних кроків щодо України та Грузії, щоб висловити підтримку з повним усвідомленням значного внеску, який ці країни здатні зробити в регіональну стабільність і спільні інтереси в євроатлантичному просторі. Одним з найбільш значущих механізмів підтримки, наданої Грузії, став Істотний пакет НАТО-Грузія, започаткований у 2014 році. Він мав на меті посилити обороноздатність країни, розвинути її взаємосумісність з НАТО і наблизити її до стандартів Альянсу. Він включає підтримку в таких основних сферах, як стратегічне планування, кіберзахист, реформування оборонної системи, військові навчання та багато інших. Така комплексна допомога сприяє розвитку збройних сил Грузії відповідно до стандартів НАТО і дозволяє розширити можливості співпраці з Альянсом, що, в свою чергу, стає гарантією безпеки в регіоні. Програма SNGP є прикладом того, як НАТО сприяє розвитку військового потенціалу країн-партнерів, в тому числі здатних протистояти загрозам з боку зовнішніх агресорів, таких як росія, яка активно демонструє свою ворожість [34, с. 15-18].

Надання Україні статусу Розширеного партнера в 2020 році стало важливим кроком у розвитку відносин між Україною та НАТО, підкреслюючи стратегічну важливість України для Альянсу. Цей статус надає Україні значно більшу можливість для участі в програмах НАТО, поглибленої співпраці в секторах оборони та безпеки, а також забезпечує доступ до широкого спектру навчань та ініціатив Альянсу.

Зокрема, можливість брати участь у навчаннях НАТО дозволяє Україні зміцнювати свою обороноздатність, покращувати оперативну сумісність з військовими силами Альянсу, що є важливим для інтеграції в євроатлантичну систему безпеки. Це не тільки сприяє модернізації оборонних структур, але й допомагає втілювати сучасні стандарти оборони, що відповідають вимогам НАТО.

Особливо важливим цей статус став для України після початку російської агресії в 2014 році, коли посилення співпраці з НАТО стало важливим інструментом забезпечення стабільності та безпеки країни. В умовах ескалації війни з Росією в 2022 році співпраця з НАТО не тільки допомагає Україні зміцнювати свою обороноздатність, але й надає додаткові гарантії підтримки у протистоянні зовнішнім загрозам. Цей статус фактично посилює інтеграційні процеси України до євроатлантичної структури безпеки, демонструючи готовність НАТО підтримувати стабільність та суверенітет України[38].

Серйозними ускладненнями на шляху до членства в НАТО для України та Грузії є так звана «втома від НАТО», пов'язана з труднощами у виконанні планів вступу та реформ. Обидва суспільства усвідомлюють необхідність зближення з НАТО, але занадто довгий процес вступу до цієї організації створює певну втому і розчарування. Подальше впровадження демократичних, антикорупційних та безпекових реформ також є

ресурсоємним і політично важким процесом. Водночас, деякі європейські члени НАТО висловлюють невдоволення можливим погіршенням відносин з Росією у разі членства України та Грузії. Такі розбіжності всередині НАТО стоять на заваді швидкому просуванню цих країн до повноправного членства, особливо з огляду на складну геополітичну ситуацію та можливі наслідки для безпеки[39. с. 103-107].

В умовах, коли перспективи членства України та Грузії в НАТО залишаються невизначеними через політичні розбіжності серед держав-членів Альянсу, альтернативні механізми безпеки стають важливими для обох країн. Одним із таких варіантів є укладення двосторонніх безпекових угод із провідними державами Альянсу, такими як Сполучені Штати або ключові країни Європи.

Для України особливо важливою є співпраця з Польщею, яка активно підтримує українську боротьбу за територіальну цілісність і безпеку, а також виступає за інтеграцію України до європейських і євроатлантичних структур. Польща, як член НАТО, має значний вплив на підтримку безпеки України в рамках спільних військових і безпекових ініціатив, що включають спільні навчання, обмін розвідданими та оборонну допомогу.

Зокрема, двосторонні угоди з окремими країнами НАТО можуть виконувати роль тимчасового рішення, яке забезпечить певний рівень захисту і стабільності до остаточного вступу до Альянсу. Така форма співпраці дозволяє країнам, що прагнуть вступити в НАТО, зміцнити свою обороноздатність і стабільність, забезпечуючи захист від зовнішніх загроз. Водночас це створює можливість для активнішої інтеграції в західні безпекові структури і зміцнює політичні та економічні зв'язки з ключовими партнерами.

Таким чином, хоча ці альтернативи можуть бути тимчасовими, вони надають Україні та Грузії важливі механізми для забезпечення безпеки та стабільності на шляху до остаточного інтеграційного процесу в НАТО та Європейський Союз. Дедалі частіше розглядаються інші альтернативні гарантії безпеки, такі як надання військово-технічної та консультативної підтримки Україні та Грузії з боку країн НАТО без їхнього офіційного вступу до Альянсу [40].

Членство України та Грузії в НАТО є дуже важливим і найскладнішим питанням у контексті євроатлантичної безпеки. Їхнє прагнення до інтеграції в Альянс виникло як відповідь на однакові постійні загрози безпеці з боку Росії, яка намагається утримати їх у сфері свого впливу. Сполучені Штати активно просувають політику «відкритих дверей» для можливості залучення пострадянських країн до НАТО, однак існує низка перешкод на шляху до членства, таких як занепокоєння деяких європейських держав щодо можливого погіршення відносин з Росією. НАТО підтримала Україну і Грузію за допомогою суто формальних стратегічних ініціатив, таких як Істотний пакет НАТО-Грузія та статус розширеного партнера для України; повноцінне членство є малоімовірним у короткостроковій перспективі. У цьому контексті інші гарантії безпеки можуть тимчасово забезпечити захист від агресії.

Висновок:

Після завершення Холодної війни розширення НАТО стало важливим етапом у процесі зміцнення стабільності та безпеки Центральної та Східної Європи. Приєднання країн Вишеградської групи до Альянсу стало не лише гарантією колективної безпеки, але й потужним стимулом для глибоких реформ у цих країнах. Оборонний сектор, верховенство права та демократичні інститути зазнали суттєвих змін, що дозволило модернізувати

оборонні структури та досягти високого рівня оперативної сумісності з НАТО. Це зміцнило внутрішню стабільність і сприяло економічному зростанню, забезпечуючи країнам Вишеградської групи більшу політичну незалежність та безпеку від зовнішніх загроз.

Країни Балтії, відновивши свою незалежність, активно прагнули інтеграції в західні оборонні структури, орієнтуючись на захист від потенційних загроз, особливо з боку Росії. Важливими ініціативами стали BALTBAT та BALTNET, які сприяли розвитку оборонного потенціалу та зміцненню співпраці між країнами Балтії та НАТО. Членство в Альянсі дало цим країнам не тільки надійні гарантії безпеки, але й допомогло укріпити їхню незалежність, значно зменшивши залежність від Росії. Як наслідок, країни Балтії досягли політичної стабільності, розвитку демократичних інститутів та економічного зростання.

Водночас, на шляху до інтеграції з НАТО Україна та Грузія зіштовхнулися з численними викликами, особливо зважаючи на агресивну політику Росії, яка всіляко перешкоджає їх вступу до Альянсу. Незважаючи на отримання статусу "Розширеного партнера" для України та різні програми підтримки, вступ до НАТО залишається складним і багатогранним процесом для цих країн. У такій ситуації можлива тісніша співпраця з окремими країнами НАТО та розробка альтернативних механізмів безпеки, що тимчасово допомогли б забезпечити їхні оборонні потреби та стабільність.

Розширення НАТО має фундаментальне значення для країн Центральної та Східної Європи, не лише посилюючи їхню обороноздатність, але й створюючи стабільне підґрунтя для політичного та економічного розвитку регіону.

Розділ IV. ОЦІНКА НАСЛІДКІВ РОЗШИРЕННЯ НАТО ДЛЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1 Реакція росії та посилення напруженості

Розширення НАТО після Холодної війни стало ключовою геополітичною подією, що серйозно вплинуло на безпекову політику росії та призвело до загострення відносин між нею та Заходом. Для росії процес розширення Альянсу сприймається як загроза національній безпеці, що порушує її традиційну сферу впливу і має вигляд стратегічного «оточення». Це стало основною темою публічних заяв російського керівництва, включаючи президента, які підкреслюють, що вступ нових країн до НАТО наближає військову інфраструктуру Альянсу до російських кордонів і сприймається як провокаційний крок.[75, с. 34-36]

Риторика російського керівництва обґрунтовує такі побоювання через історичну роль Росії як центру безпеки на євразійському просторі та наголошує на необхідності стратегічної глибини навколо її кордонів для забезпечення національної безпеки. Влада Росії також розглядає НАТО не тільки як оборонний альянс, а й як організацію, яка представляє прямий виклик російським інтересам, особливо у контексті її прагнення відновити вплив на пострадянському просторі. У такій риторичі НАТО постає як активний гравець на міжнародній арені, що виявляється не лише як оборонний механізм, а й як частина стратегії стримування Росії, що значно ускладнює відносини між державами, які підтримують або прагнуть до інтеграції в НАТО[41, с. 37-43].

На першому етапі розширення НАТО на початку 1990-х років до Альянсу приєдналися Польща, Чехія та Угорщина. Для Росії це було

серйозним викликом, оскільки всі ці держави раніше входили до радянської зони впливу через членство у Варшавському договорі. На цей процес російське керівництво відреагувало підписанням Основоположного акта про взаємні відносини, співробітництво і безпеку з НАТО в 1997 році. Це був перший значний крок у розбудові механізмів співробітництва між НАТО і Росією. Водночас цей документ відображав прагнення Росії обмежити розширення НАТО, що, втім, не завадило вступу цих країн до Альянсу. Більше того, те, що дійсно насторожувало Росію, - це розміщення військових баз НАТО на території нових членів Альянсу. Це вплинуло на те, що росія наголошувала на своєму небажанні бачити Альянс так близько до своїх кордонів. Захист від можливих загроз і обмеження військової присутності НАТО в Центральній Європі виправдовували позицію Росії[42 с.127-134].

Розширення НАТО на початку 2000-х років, зокрема вступ балтійських країн - Естонії, Латвії та Литви, стало важливим етапом, що викликало серйозне занепокоєння в Москві. Оскільки всі ці країни мають спільні кордони з Росією, їх вступ до Альянсу розглядався як зменшення стратегічної глибини Росії та як загроза її національній безпеці. Головною метою балтійських держав було гарантування своєї безпеки та незалежності, що передбачало остаточне усунення російського впливу в регіоні.

Росія не обмежилася лише дипломатичними заявами проти цього процесу, але й вжила конкретних військових заходів. Зокрема, вона посилила свою військову присутність у Калінінградській області, модернізувавши інфраструктуру та розгорнувши сучасні системи протиповітряної оборони. Ці дії відображають стратегічне прагнення Росії захистити свої інтереси та зберегти вплив у безпосередній близькості до своїх західних кордонів.

Сувалкський коридор, вузька територіальна смуга між Литвою та Польщею, став одним із найбільш вразливих і потенційно небезпечних

регіонів, що привернуло увагу не лише НАТО, але й Росії. Оскільки цей коридор є критично важливим для з'єднання країн Балтії з рештою Європи, росія розглядала його як можливий стратегічний ланцюг, який може бути вразливим до атак з боку НАТО. Водночас для НАТО Сувальський коридор став важливим об'єктом оборонної стратегії, оскільки він є не лише символом важливості безпеки Балтії, але й потенційним «вузьким місцем», яке може вплинути на безпеку всього Альянсу в разі ескалації конфлікту з Росією. За реакцією Росії можна судити не лише про намагання захистити власні інтереси, але й створити додатковий бар'єр проти військової присутності НАТО на своїх кордонах [43, с. 2-10].

Серед розмаїття реакцій важливе місце посіла відповідь Росії на амбіції Грузії та України щодо їх можливого членства в НАТО. Бухарестський саміт 2008 року підтвердив можливість вступу цих двох країн до Альянсу. Така перспектива викликала гостру реакцію з боку Росії. За кілька днів після саміту росія розпочала військове вторгнення до Грузії, офіційно визнавши незалежність Абхазії та Південної Осетії. «Цей крок мав на меті закріпити її вплив у регіоні, а також голосно і недвозначно сигналізувати НАТО про те, що для Росії захист її сфер впливу вартий ризику збройного конфлікту». Війна 2008 року позначила критичну межу, до якої росія готова піти на захист, натякаючи на те, що будь-який з її сусідів може виявитися членом альянсу. Конфлікт також продемонстрував здатність Росії застосовувати силу для стримування, що підвищило напруженість у регіоні і поглибило прірву між Росією і Заходом [44 с. 4].

Анексія Криму в 2014 році стала ключовою віхою, яка кардинально змінила геополітичну динаміку між Росією та Заходом. Для Росії, яка традиційно розглядала Україну як частину своєї сфери впливу, втрата контролю над Кримом і можливість зближення України з НАТО були

неприпустимими загрозами. Поглиблення євроатлантичної інтеграції України, зокрема її прагнення до членства в НАТО, сприймалося в Москві як серйозний виклик національній безпеці. Росія вважала, що така орієнтація Києва може поставити під загрозу її стратегічні інтереси, зокрема в Чорноморському регіоні.

Анексія Криму стала відповіддю Москви на ці загрози, сприймаючи окупацію півострова як необхідний крок для збереження своєї військової присутності в Чорному морі, а також для запобігання подальшому розширенню впливу НАТО на території України. Вона також мала стратегічне значення для росії, оскільки Крим є важливою військово-морською базою і ключовою точкою для забезпечення контролю над чорноморськими шляхами. Це стало основною причиною, чому Кремль сприйняв анексію як життєво необхідний крок для підтримки своєї гегемонії в регіоні і, одночасно, для перешкоджання європейській та євроатлантичній інтеграції України[45, с. 2-4].

Всі ці події остаточно змінили курс політики НАТО, спрямованої на стримування агресивних дій Росії у Східній Європі. У відповідь на анексію Криму та збройний конфлікт на сході України Альянс почав зміцнювати свій східний фланг, насамперед у країнах Балтії та Польщі. Серед кроків - відновлення інфраструктури військових баз, що дозволило збільшити присутність сил НАТО поблизу російського кордону. Альянс регулярно проводить навчання у Східній Європі, особливо в Польщі та країнах Балтії, щоб підвищити готовність до можливої агресії. Ці дії НАТО також підкріплюються санкціями проти Росії, покликаними обмежити її доступ до світових фінансових і технологічних ринків. Метод стримування, який набув такого великого значення в економічному плані [46, с. 32-34].

З 2014 року росія значно посилила свою військову активність на кордонах НАТО, що стало відповіддю на розширення Альянсу і зростаючу присутність НАТО в Східній Європі. Це включало регулярні військові навчання поблизу кордонів Альянсу, зокрема в Балтійському та Чорному морях, а також розгортання нових військових частин та інфраструктури на заході країни. Модернізація збройних сил Росії була орієнтована на зміцнення обороноздатності в цих стратегічно важливих регіонах, що було сприйнято як необхідна відповідь на розширення НАТО.

Проведення великих навчань та маневрів стало звичайною практикою Росії, спрямованою на демонстрацію сили і протидію подальшому розширенню Альянсу. Одним із основних напрямків стали регулярні повітряні та морські маневри, під час яких російські військові неодноразово порушували повітряний простір країн НАТО, що викликало занепокоєння в Альянсі. Балтійське море, зокрема, стало полем постійної напруженості, де активно проводились військові навчання з обох сторін.

Загострення військової активності з боку Росії призвело до посилення оборонних заходів з боку країн Балтії та Польщі. Ці країни були змушені вжити додаткових заходів для зміцнення своєї безпеки, включаючи збільшення військової присутності НАТО в регіоні. Поглиблення співпраці між НАТО та країнами Східної Європи стало важливим елементом стратегії стримування, а також зміцнення обороноздатності цих країн у відповідь на посилення російської загрози[47, с. 1-8].

У 2022 році конфлікт загострився, коли Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну. Ця агресія була викликана не лише бажанням Росії тримати Україну в стані підпорядкування, а й стала відповіддю на ширшу підтримку, яку НАТО надало Україні після анексії Криму. У свою чергу, НАТО відреагувало на це наданням масштабної

військової підтримки Україні, доповненої новими ініціативами, спрямованими на зміцнення східного флангу Альянсу[48, с. 2493-2497]. Війна в Україні привернула увагу до посилення західної оборонної стратегії і прискорила процес вступу до НАТО Швеції та Фінляндії. Дотримуючись до цього часу політики нейтралітету, членство в НАТО надало обома країнам можливість отримати додаткові гарантії безпеки від зростаючої російської загрози в регіоні. Вступ до Альянсу, в якому збираються взяти участь країни Північної Європи - Швеція та Фінляндія, означає новий етап протистояння з Росією, водночас значно посилюючи північний фланг НАТО [47, с. 51-56].

Розширення НАТО після 2014 року стало важливим фактором, що сприяло зростанню напруженості між Росією та Заходом. Росія сприймає подальше розширення Альянсу як частину стратегії "оточення" її кордонів, що посилює її занепокоєння щодо втрати стратегічного впливу в регіоні. Поставки військової техніки та озброєння Україні, а також регулярні навчання НАТО в Східній Європі, підвищують побоювання Росії щодо зростання військової присутності на її кордонах.

З одного боку, розширення НАТО значно підвищує безпеку країн, які відчують загрозу з боку Росії, оскільки воно надає їм доступ до ресурсів, військової підтримки та гарантій колективної безпеки. Водночас для Росії ця ситуація стає серйозним викликом, оскільки вона сприймає НАТО як загрозу своїй безпеці і намагається протидіяти через демонстрацію сили. Розгортання військових навчань, збільшення кількості військових баз і систем протиповітряної оборони на кордонах з НАТО – це частина її стратегії стримування.[76]

Такий розвиток подій має значні стратегічні наслідки. Росія, відчуючи себе оточеною і змушеною захищати свої інтереси, посилює військову активність, що призводить до нових ескалацій. Для НАТО це

створює дилему: з одного боку, необхідно зміцнювати безпеку своїх членів, з іншого – зберігати обережність, щоб не спровокувати відкритий конфлікт, який може призвести до глобальних наслідків. Ця ситуація змушує Альянс переглядати стратегію стримування Росії, зважаючи на те, щоб уникнути ще більшої ескалації.

У сучасних умовах НАТО стоїть перед складним завданням балансувати між підтримкою держав, які прагнуть до зближення з Альянсом, зокрема України, та зміцненням своєї обороноздатності на східному фланзі, де загроза з боку Росії залишається високою. Це вимагає від Альянсу стратегічної гнучкості і швидкої реакції на постійно змінювані обставини.

НАТО повинно підтримувати країни, що прагнуть до членства або посилення співпраці, щоб гарантувати їхню безпеку і стабільність. Україна, зокрема, потребує цього на тлі зростаючої військової агресії з боку Росії, що ставить під питання її суверенітет і стабільність у регіоні. Однак, з іншого боку, НАТО також змушене зберігати обережність у своїх діях, щоб не спровокувати ще більшу ескалацію з боку Москви, що може призвести до відкритої конфронтації і глобального конфлікту. Це створює ситуацію постійної невизначеності, в якій Альянс повинен діяти дуже швидко і ефективно, пристосовуючи свої стратегії до нових реалій. Зростаюча напруженість на сході Європи вимагає від НАТО динамічного реагування та готовності до нових викликів безпеки, зокрема щодо зміцнення обороноздатності своїх східних членів та збереження стабільності в регіоні, одночасно намагаючись не перегнути палку у відносинах з Росією, щоб не дати приводу для ще більшої ескалації.

3.2 Зміни в безпековій архітектурі Європи

З огляду на перебудову архітектури європейської безпеки після закінчення холодної війни, найбільш значущим процесом у розширенні

НАТО стало власне саме розширення. В умовах розпаду Варшавського договору та скасування біполярної системи геополітичного впливу європейські країни отримали нову можливість зміцнити свою безпеку шляхом інтеграції до західних оборонних структур. Саме цей процес розпочався наприкінці 1990-х років і кардинально вплинув на трансформацію європейської системи колективної оборони. Постійне розширення членства в НАТО на Сході вимагало перегляду як стратегії Альянсу, так і підходів до забезпечення стабільності в регіоні[49, с. 7-10].

Перша хвиля розширення НАТО в 1999 році, коли Польща, Чехія та Угорщина приєдналися до Альянсу, стала важливим кроком у формуванні нової архітектури європейської безпеки після завершення Холодної війни. Цей процес мав стратегічне значення, оскільки ці країни займали критичну позицію між Західною Європою і Росією, що дозволило НАТО зміцнити свій східний фланг і надавало новим членам гарантії безпеки. Їхній вступ до Альянсу не лише забезпечив їм колективну оборону, але й посилив Альянс, продемонструвавши готовність НАТО взяти на себе відповідальність за безпеку своїх нових членів.

Вступ цих країн став також потужним сигналом для інших держав Східної Європи, що прагнули до захисту від можливих зовнішніх загроз. НАТО інвестувало в модернізацію військової інфраструктури цих країн, створення нових баз і впровадження сучасних оборонних систем. Це дозволило забезпечити оперативну сумісність між новими членами та основними силами НАТО, зміцнюючи загальну безпеку Альянсу.

Однак, незважаючи на розширення НАТО, Альянс залишався обережним у своїх діях щодо Росії, прагнучи уникнути провокацій і зберігати певний баланс у відносинах. Наприклад, створення Ради НАТО-Росія в 1997 році повинно було слугувати каналом для діалогу і зниження напруженості.

Проте, як показує подальший розвиток подій, цей механізм виявився недостатньо ефективним у контексті нових геополітичних реалій. Замість тривалого зниження напруженості, Росія продовжувала сприймати розширення НАТО як загрозу своїй безпеці, що лише погіршувало відносини з Альянсом і призводило до подальшої ескалації напруженості в регіоні[50].

Подальші зміни в європейській безпековій ситуації пов'язані з другою хвилею розширення НАТО в 2004 році, коли до Альянсу приєдналися Латвія, Литва, Естонія та кілька країн Балканського регіону. Серед цих країн саме вступ країн Балтії до НАТО був особливо чутливим для Росії, яка побачила в цьому кроці пряму загрозу своїм стратегічним інтересам. Це додало ваги присутності НАТО в регіоні, оскільки зі вступом трьох балтійських країн до Альянсу НАТО виявився досить потужним на кордонах Росії. Це призвело до нових викликів безпеці, особливо через Сувальський коридор - стратегічно важливий регіон між Польщею і Литвою, який так чи інакше став потенційною зоною напруженості. Нарощування військового потенціалу Росії в Калінінградській області та зміцнення оборонної інфраструктури в країнах Балтії є чіткими сигналами того, що суперництво в регіоні зростає. Таким чином, обидві сторони чітко довели, що такі заходи підтверджують внесок розширення НАТО в посилення військової активності в Східній Європі, а не в стабілізацію [51, с 82-85].

Вступ Румунії та Болгарії до НАТО в рамках другої хвилі розширення став важливим кроком у зміцненні архітектури європейської безпеки, особливо з огляду на стратегічне значення Балкан. Розташовані на перехресті Європи та Азії, Балкани мають критичне значення для Альянсу через вихід до Чорного моря, що надає НАТО можливість контролювати важливий транспортний і енергетичний вузол. Це дозволяє забезпечити більшу безпеку

регіону, особливо для країн, що межують з Росією та інші потенційно нестабільні зони.

Після приєднання Румунії та Болгарії, НАТО зміцнило свої позиції в Південно-Східній Європі, що дозволило йому ефективніше реагувати на кризові ситуації в цьому стратегічно важливому регіоні. Обидві країни почали активно модернізувати свої збройні сили та співпрацювати з іншими членами Альянсу, підвищуючи загальний рівень обороноздатності. Це було особливо важливо після анексії Криму Росією в 2014 році, коли безпека Чорноморського регіону стала ще більш актуальною.

Балкани набули важливості для НАТО, оскільки цей регіон відіграє ключову роль у збереженні безпеки Європи та в забезпеченні лінії оборони від можливих зовнішніх загроз. Присутність Румунії та Болгарії в Альянсі значно підвищила здатність НАТО реагувати на будь-яку кризу, посилюючи загальну стабільність у південно-східній частині континенту. Регіон залишатиметься важливим стратегічним пріоритетом для Альянсу, оскільки Балкани є ключовою зоною впливу в геополітичній ситуації Європи[52 с.196-200].

Розширення НАТО після завершення Холодної війни справді стало важливим фактором стабільності для багатьох частин Європи, але одночасно породило нові геополітичні суперечки, зокрема з Росією. Рішення про приєднання нових країн до Альянсу викликало значну напруженість, адже це розглядалося Росією як загроза її національній безпеці та порушення її традиційної сфери впливу.

Зміни, що відбулися після розширення, вплинули на реструктуризацію архітектури європейської безпеки не лише на інституційному рівні, але й на військово-стратегічному. Нові військові бази та інфраструктура, розміщені в Центральній і Східній Європі, стали наочним доказом того, що НАТО не

зупиняється на досягнутому, а активно адаптується до нових викликів і загроз сучасного геополітичного контексту. Це дозволяє Альянсу гарантувати безпеку своїх членів у відповідь на потенційні загрози.

Анексія Криму Росією в 2014 році стала важливою віхою, що змусила НАТО переглянути свою стратегію безпеки. Цей інцидент не лише підсилив напруженість у відносинах між Росією і Альянсом, але й змусив НАТО посилити свою військову присутність на сході Європи, зокрема, у Центральній та Східній Європі. З цією метою було розгорнуто багатонаціональні батальйони у Польщі, Литві, Латвії та Естонії в рамках політики стримування. Ці кроки сприяли зміцненню довіри серед нових членів Альянсу та продемонстрували здатність НАТО швидко реагувати на будь-які загрози з боку Росії, підвищуючи загальний рівень обороноздатності у цьому стратегічно важливому регіоні.

Це було не лише доказом того, що НАТО готова захищати своїх найсхідніших членів, але й посилює співпрацю і оперативну сумісність між країнами Альянсу. Регулярні військові навчання, такі як «Захисник Європи», дають змогу НАТО тренуватись у співпраці під час кризових ситуацій, що посилює її готовність захищати свій східний фланг у разі ескалації. Ці кроки відображають зміни в підходах НАТО до безпеки своїх членів - що особливо актуально в умовах агресивної зовнішньої політики Росії [53].

З 2014 року зміни охопили не лише оборонну стратегію НАТО, але й політику безпеки Європейського Союзу, який під впливом розширення НАТО став більш інтенсивно співпрацювати в оборонній сфері. ЄС почав тісніше співпрацювати з НАТО над удосконаленням оборонних спроможностей і оперативної сумісності, особливо в питаннях військової мобільності та обміну інформацією. EI2 є ще одним важливим кроком у вдосконаленні оперативних можливостей ЄС і його швидкого реагування на

різні кризи на європейській території. Вона також демонструє прагнення ЄС стати більш незалежним у питаннях оборони і менш залежним від США, особливо в рамках колективної оборони в європейському регіоні. Спільні оборонні стандарти і об'єднання ресурсів створили міцну основу для розвитку потенціалу реагування ЄС і НАТО на нові загрози. Це стало наслідком нових викликів. Серед нових викликів була більш інтенсивна військова і політична загроза з боку Росії [54, с. 292-295].

У відповідь на зміцнення східного флангу НАТО Росія також паралельно модернізувала і збільшила присутність своїх збройних сил у регіонах, що межують з НАТО. Росія продовжує активно зміцнювати свою військову інфраструктуру в Калінінграді, особливо шляхом розгортання систем протиповітряної оборони серед інших засобів стримування. По-третє, підвищена військова активність Росії в Балтійському і Чорному морях перетворилася на важливий елемент її стратегії, що підкреслює її готовність до демонстрації сили. Такі методи використовуються Росією для створення додаткового тиску на сусідні країни шляхом демонстрації своїх можливостей і ресурсів [55]. На тлі посилення військової присутності НАТО у Східній Європі Росія все частіше використовує агресивні маневри на морі та в повітрі, що збільшує ризики ненавмисних зіткнень між сторонами.

Зміни в безпековій поведінці Росії включають асиметричні загрози, такі як кібератаки і поширення дезінформації, а також гібридні форми впливу поряд з традиційними військовими засобами. Фактично, сьогодні Росія використовує кіберзагрози для підриву інформаційної безпеки та політичної стабільності в країнах ЄС і НАТО. У рамках більш масштабної стратегії дестабілізації кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури, виборчі системи та урядові установи покликані підірвати довіру до європейських інституцій з метою створення внутрішніх конфліктів. Дезінформаційні

кампанії через соціальні мережі та інші платформи перетворилися на невід'ємну частину зовнішньої політики Росії, яка спрямована на дестабілізацію європейських суспільств з метою створення передумов для більшого внутрішнього розколу. Такий курс Росії створює додаткові виклики для європейської архітектури безпеки та змушує НАТО і ЄС коригувати свої позиції, щоб протистояти новим загрозам, що виникають.

Розширення НАТО та зміцнення його східного флангу справді стали одними з найвпливовіших чинників у формуванні сучасної європейської архітектури безпеки. Це не лише підвищує обороноздатність країн-членів Альянсу, але й сприяє загальному зміцненню стабільності в регіоні, створюючи систему колективної безпеки, здатну ефективно протистояти новим загрозам. Альянс активно використовує комплексний підхід до забезпечення стабільності, який включає не тільки розгортання військових сил, але й тісну співпрацю з Європейським Союзом у важливих сферах, таких як кібербезпека, боротьба з дезінформацією та стримування асиметричних загроз.

Проте посилення військової присутності НАТО на сході Європи, хоч і зміцнює оборону, спричиняє загострення напруженості у відносинах з Росією. Реакція Москви, яка включає посилення військової активності та застосування гібридних засобів впливу, підкреслює готовність Росії до конфронтації і можливість ескалації у разі подальшого тиску з боку Альянсу. Це створює потенційну загрозу для міжнародної безпеки, яка потребує уважного підходу з боку НАТО.

Попри всі труднощі і виклики, розвиток НАТО як основи європейської безпеки залишатиметься важливим аспектом стратегії стабільності. Альянс прагне консолідувати свої сили перед новими викликами та створює умови

для підтримки суверенітету своїх членів, забезпечуючи їхню безпеку та сприяючи мирному розвитку в Європі.

3.3 Глобальні наслідки для стабільності та безпеки

Розширення НАТО змінило баланс сил у міжнародній системі в цілому, у відносинах між Сполученими Штатами, Європейським Союзом і Росією. Інтеграція сприяла посиленню впливу США через включення до НАТО східноєвропейських країн, що призвело до певної зміни ролі ЄС у питаннях безпеки. Таким чином, це дало можливість Європі сконцентрувати свої зусилля на економічних і соціальних проблемах, залишивши оборонні зобов'язання під контролем НАТО. Водночас розширення НАТО стало сприйматися Росією як таке, що суперечить її інтересам, а отже, як потенційно ворожий акт, що підштовхує її до пошуку нових стратегічних партнерів, у тому числі Китайської Народної Республіки. Китай, зі свого боку, також бачить посилення НАТО і реагує на це створенням альянсів, зокрема з Росією, для протидії змінам, що відбуваються в Європі. Ці геополітичні зміни можуть передвіщати появу нових глобальних блоків, які порушать баланс у міжнародному порядку. У цьому світлі розширення є не лише питанням суто європейської безпеки, враховуючи, як його вплив впливає на геополітичні відносини за межами континенту [56, с. 63-66].

Для НАТО також характерне посилення колективної оборони як однієї з кардинальних стратегій безпеки, якій організація надала першочергового значення в умовах сучасних загроз. Розширення Альянсу підвищило його здатність реагувати на виклики, особливо у випадку загроз з боку Росії. Розвиток східного флангу НАТО зміцнює безпеку Європи, створюючи стратегічні позиції, з яких Альянс може швидко мобілізуватися для протидії новим викликам. Проекція сили, що випливає зі стратегічної позиції НАТО в Східній Європі, безпосередньо сприяє стабільності регіонів за межами

європейських кордонів. Зокрема, позиція НАТО в Європі має велике значення для стабільності на континенті, а також для стратегічно важливих регіонів, таких як Близький Схід і Північна Африка, де перебіг подій впливає на глобальну безпеку. Розширення НАТО створює чудову можливість продемонструвати свою силу за межами традиційної сфери впливу, що, в свою чергу, сприятиме стабільності в інших регіонах, особливо в контексті нестабільності на Близькому Сході [57, с.2-4].

Посилення колективної оборони НАТО дійсно вимагає значних фінансових витрат, що не лише змінює економічну ситуацію в Європі, але й має далекосяжні наслідки для глобальної економіки. Підвищення військових витрат до рівня 2% ВВП, яке обіцяли країни-члени Альянсу, є важливим кроком у забезпеченні готовності сил НАТО до реагування на нові загрози. Це зобов'язує країни активно інвестувати в модернізацію своїх збройних сил, що не тільки зміцнює обороноздатність, але й стимулює економічне зростання, насамперед через розвиток військово-промислових комплексів.

Особливо значущою є співпраця між країнами НАТО та США, що займають провідну роль у постачанні військових технологій та озброєнь. Це сприяє зростанню попиту на сучасні оборонні системи, що у свою чергу стимулює науково-дослідницьку діяльність у секторі безпеки. Розвиток інновацій у військовій сфері може мати позитивні наслідки для економіки, створюючи нові робочі місця і технологічні досягнення, які можуть бути використані в інших секторах, таких як аерокосмічний, інформаційні технології чи кібербезпека.

Однак цей процес також має негативні наслідки для міжнародної стабільності. Збільшення військових витрат і нарощування військової потужності в рамках НАТО можуть бути сприйняті іншими країнами як загроза. Це може підвищити напруженість між великими державами,

спричинити гонку озброєнь і навіть привести до нових геополітичних конфліктів, що ставить під сумнів ефективність мирного співіснування на глобальному рівні. Економічний ефект від посилення військової співпраці НАТО є позитивним з точки зору розвитку технологій і економічного зростання, він несе в собі й ризики, пов'язані з потенційною ескалацією напруженості на міжнародній арені[58, с.64-71].

У цьому відношенні два процеси розширення НАТО і зміни у військових витратах глибоко і складно вплинули на процес розвитку економік і обороноздатності країн-членів Альянсу. Водночас, однак, ця тенденція військової активності створює певні виклики щодо стабільності глобального світу. І це в той час, коли напруженість у відносинах між країнами-членами НАТО і країнами, що не є членами Альянсу, також зростає, оскільки вони відчують загрозу своїй безпеці. Така реакція з боку країн, особливо Росії та Китаю, може призвести до посилення нестабільності у світі, що робить важливим продуману стратегію НАТО щодо того, як зберегти мир і зберегти глобальний баланс сил недоторканим [59].

Асиметрична реакція Росії на розширення НАТО стала значною складовою її зовнішньої політики, виявляючи поступову ескалацію від менш помітних форм агресії до повномасштабних гібридних атак. Росія активно використовує різноманітні методи впливу для протидії розширенню Альянсу, зокрема через кіберзлочинність, дезінформацію та втручання в політичні процеси в країнах-членах НАТО. Це дозволяє Росії створювати відчуття невизначеності і підривати стабільність у європейських демократіях, не вдаючись до прямого військового конфлікту.

Кібероперації стали однією з основних форм таких агресій, і Росія активно використовує їх для атаки на урядові структури, економіку та критичну інфраструктуру в країнах Балтії, Польщі та інших членах НАТО. Ці

операції спрямовані на дестабілізацію, порушення нормальної роботи державних установ і створення паніки серед населення. Паралельно, Росія активно застосовує дезінформаційні кампанії, які орієнтовані на посилення політичної поляризації в країнах-членах НАТО. Поширення фейкових новин і маніпуляція інформацією стали ефективними інструментами для розпалювання соціальних і політичних розбіжностей, підриваючи довіру громадян до своїх урядів та міжнародних організацій.

Такі методи мають глибше стратегічне значення: Росія не просто намагається протидіяти розширенню НАТО, а й активно працює над дестабілізацією демократичних інститутів, що є основою західної орієнтації країн. Підрив довіри до НАТО і європейських союзників став основною метою цих гібридних атак, адже нестабільність у середині країн-членів Альянсу значно знижує ефективність політичної та військової єдності.

Ця стратегія також має глобальні наслідки. Асиметричні загрози Росії не обмежуються лише Європою; вони виходять за межі континенту і створюють нові виклики для глобальної безпеки. Розповсюдження кіберзагроз і вплив на політичні процеси в інших регіонах, зокрема через соціальні мережі та медіа, робить ці загрози глобальними. Це потребує комплексного підходу до безпеки, включаючи міжнародну співпрацю у сфері кібербезпеки, інформаційної безпеки та боротьби з дезінформацією, щоб зупинити цей тип впливу, який ставить під загрозу стабільність в усьому світі[60, с.564-567].

НАТО, в свою чергу, є важливим гравцем у сфері глобальної безпеки не лише як оборонний альянс, але й як ініціатор нових стандартів та архітектури безпеки, які виходять за межі європейських кордонів. НАТО встановлює нові відносини у сфері безпеки через стратегічне партнерство з країнами, що не є членами Альянсу, особливо з Японією і Південною

Кореєю, з метою розширення зони колективної безпеки і посилення обороноздатності країн-партнерів [61]. Такий підхід дозволить НАТО адаптуватися до сучасних загроз і розширити свій вплив в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, а також стане важливим сигналом для дедалі активнішого Китаю. Крім того, посилена колективна безпека, яку забезпечують такі партнерства, сприяє швидкому реагуванню членів Альянсу на будь-які потенційні загрози в різних регіонах для захисту своїх інтересів у загалом швидко мінливому геополітичному середовищі [62, с. 610-617].

Іншою важливою частиною глобальної стратегії НАТО є співпраця з іншими міжнародними інституціями, такими як Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз і ОБСЄ, з метою підтримання стабільності в низці конфліктних регіонів. НАТО активно підтримує місії ООН в зонах конфліктів, надаючи ресурси і допомогу для відновлення миру і безпеки [63]. Співпраця з ЄС є особливо важливою для координації дій, особливо в питаннях, пов'язаних з кібербезпекою, боротьбою з тероризмом і розбудовою оборонного потенціалу. Вона також дозволяє Європі зменшити свою залежність від військової підтримки США, розвиваючи власну обороноздатність. Інтеграція сил і засобів НАТО і ЄС ще більше посилює регіональну спроможність ефективно реагувати на поточні і довгострокові виклики стабільності [64, с.29-32]. Російська реакція на розширення НАТО була спрямована не лише на військові маневри, але й на тактику гібридної війни, що має серйозні наслідки для європейської безпеки. Військова модернізація стала одним з важливих елементів відповіді Росії на зміцнення східного флангу НАТО і зростання напруженості в прикордонних регіонах. Наприклад, розгортання нових бойових одиниць систем протиповітряної оборони в Калінінграді покликане створити перешкоди для проведення військових операцій НАТО в Балтійському регіоні [65, с.22-30]. Військова

активність з боку Росії в Балтійському і Чорному морях є, в свою чергу, ще однією точкою тиску, що демонструє силу і стримує активність НАТО навколо кордонів Росії [66, с.10-16].

Розширення НАТО після холодної війни стало важливим чинником глобальної стабільності, але водночас призвело до серйозних геополітичних змін, які змістили баланс сил на міжнародній арені. З одного боку, Альянс зміцнив свою роль як гарант безпеки та стабільності в Європі, сприяючи розвитку демократичних інститутів та посиленню обороноздатності своїх членів. З іншого боку, для Росії розширення НАТО стало прямою загрозою її стратегічним інтересам та національній безпеці.

У відповідь на це, Росія активно застосовує різноманітні методи гібридної війни. Кіберзагрози та дезінформаційні кампанії стали основними інструментами підриву внутрішньої стабільності країн-членів Альянсу. Метою таких атак є не лише ослаблення політичних та соціальних структур у цих країнах, а й спроби створити внутрішні розбіжності, посилюючи недовіру до НАТО та його політики. Кібероперації, спрямовані на атаки на критичну інфраструктуру, а також маніпуляції з інформацією, стали важливими елементами стратегічного тиску з боку Росії, спрямованого на підрив єдності Альянсу.

Ці гібридні методи, використані Росією, мають далекоглядні наслідки для колективної безпеки НАТО. Вони не лише створюють нові виклики для внутрішньої стабільності країн-членів, а й вимагають від Альянсу адаптації до нових форм загроз. Зростаюча напруженість, пов'язана з гібридними атаками, потребує розробки ефективних стратегій для захисту від кіберзагроз і боротьби з дезінформацією, що в свою чергу зміцнить здатність НАТО реагувати на подібні виклики в майбутньому.

Розширення НАТО змінило міжнародний ландшафт, посиливши вплив США в Європі та створивши нові геополітичні протиріччя з Росією. Реакція Росії через гібридну війну є відображенням її прагнення зберегти свої стратегічні позиції та зупинити подальшу інституційну інтеграцію пострадянських країн до Альянсу. Таким чином, новий етап у розвитку НАТО вимагає не лише зміцнення військових позицій, але й адаптації до складних викликів, які виникають внаслідок сучасних гібридних загроз.

НАТО відіграє ключову роль у новій архітектурі безпеки завдяки своєму партнерству з країнами Азії та Тихоокеанського регіону, а також співпраці з іншими міжнародними організаціями, такими як ООН і ЄС. Це партнерство дозволяє Альянсу сприяти стабільності не лише в Європі, а й у глобальному контексті, забезпечуючи безпеку в осередках конфліктів та реагуючи на нові виклики. Співпраця з країнами цих регіонів дозволяє НАТО зміцнювати свою позицію в міжнародній безпеці, а також створює можливості для впровадження миротворчих місій, обміну інформацією та стратегічних консультацій.

Проте зростаюча напруженість на глобальній арені, зокрема у зв'язку з конкуренцією між великими державами та новими видами загроз, такими як кібербезпека, тероризм і асиметричні конфлікти, створює виклики для Альянсу. В майбутньому НАТО буде змушене шукати нові шляхи зменшення конфронтації та збалансованого підходу до стримування і миротворчих операцій. Баланс між активними військовими діями, дипломатією та миротворчими місіями ставатиме важливим елементом стратегії Альянсу для підтримки глобальної стабільності.

Це вимагатиме від НАТО гнучкості у визначенні своїх пріоритетів і способів їх реалізації. Альянс повинен буде не лише зберігати свою обороноздатність, але й активно працювати над зміцненням дипломатичних

зв'язків і розвитку співпраці в глобальному контексті, щоб успішно впоратися з новими безпековими викликами.

Висновок:

Розширення НАТО після завершення холодної війни стало каталізатором зміни парадигми міжнародної безпеки, особливо у контексті відносин між Альянсом і Росією. Кожна нова хвиля приєднання держав до НАТО супроводжувалася реакцією Росії, що включала не лише військові заходи, але й комплекс гібридних дій, що відображало її занепокоєння через розширення впливу НАТО поблизу її кордонів. Бажання Росії зберегти так звану "стратегічну глибину" на прилеглих територіях спричинило посилення її військової присутності в ключових регіонах, таких як Калінінград, Чорне море та Балтія, що призвело до зростання напруженості та ризиків конфліктів.

Процес розширення НАТО після Холодної війни значно трансформував структуру європейської безпеки, змушуючи Альянс коригувати свою стратегію відповідно до нових геополітичних реалій. Зміцнення східних рубежів, зокрема розгортання багатонаціональних батальйонів в країнах Балтії та Польщі, стало важливою складовою цієї стратегії. Такі дії відповідають на посилення зовнішньої політики Росії та сприяють забезпеченню безпеки для нових членів Альянсу, що прагнуть зберегти свою незалежність і захистити суверенітет. З точки зору НАТО, ці кроки є не тільки інструментом стримування, але й способом підтвердити свою рішучість перед потенційними загрозами з боку Росії та інших акторів.

На міжнародному рівні розширення НАТО також має вагомі наслідки. Важливим аспектом цього процесу є активізація співпраці з країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону, зокрема з Японією та Південною Кореєю, що допомагає зміцнювати глобальну мережу безпеки і забезпечує

нові форми партнерства. Така співпраця сприяє не лише зміцненню стабільності в цих регіонах, але й дає НАТО можливість розширити своє стратегічне охоплення, реагуючи на глобальні виклики, як-от кіберзагрози, тероризм та інші нестабільні фактори.

Крім того, НАТО зміцнює свої зв'язки з міжнародними організаціями, такими як ООН і Європейський Союз, що дає можливість ефективніше координувати зусилля з протидії загрозам і сприяти глобальній стабільності. Ці партнерства стають важливими елементами в стратегії НАТО щодо збереження миру та безпеки в умовах постійно змінюваного світового порядку.

Таким чином, розширення НАТО не лише зміцнило безпеку європейських країн, але й призвело до виникнення нових викликів на глобальному рівні. Воно спричинило посилення напруженості та створило додаткові виклики для Альянсу та його партнерів у боротьбі з традиційними та гібридними загрозами, що підкреслює необхідність адаптації Альянсу до сучасних умов безпеки.

ВИСНОВКИ

- **Теоретико-методологічні засади дослідження.** Аналіз процесів євроатлантичної інтеграції та розширення НАТО виявляє багатогранний характер цього явища, в якому переплітаються не тільки геополітичні й оборонні фактори, але й економічні й соціальні аспекти. Це свідчить про те, що НАТО діє не лише як військовий союз, а як комплексна інституція, яка формує стабільне середовище для розвитку демократичних інститутів, забезпечуючи довгострокову стабільність і інтеграцію.

- **Еволюція стратегії та політики НАТО.** Після завершення Холодної війни НАТО значно трансформувало свої підходи до забезпечення колективної безпеки, адже нові реалії вимагали переосмислення традиційних методів і стратегій оборони. Ключовим моментом стало визнання, що безпека більше не обмежується лише класичними військовими загрозами, а включає в себе цілу низку нових викликів, які стосуються не тільки воєнних аспектів, а й широкого спектра небезпек, зокрема кіберзагроз, тероризму та гібридних війн.

Ця еволюція політики НАТО свідчить про гнучкість Альянсу та його здатність адаптуватися до змінюваного глобального середовища. Зокрема, важливим аспектом стало визначення кібербезпеки як одного з основних пріоритетів. Іншим суттєвим викликом, на який Альянс звернув увагу після Холодної війни, став тероризм, який проявив себе у новому вигляді внаслідок глобалізації та розвитку міжнародних терористичних мереж. Напад на США 11 вересня 2001 року став переломним моментом, що змусило НАТО переглянути

свою стратегію безпеки та почати активно боротися з міжнародним тероризмом.

Гібридні загрози, які поєднують в собі елементи традиційної військової агресії, інформаційних атак та політичних маніпуляцій, також стали ключовим напрямком змін у політиці НАТО.

- **Вплив розширення НАТО на безпеку Центральної та Східної Європи.** Вступ до НАТО країн Вишеградської групи (Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина) та Балтійських держав (Естонія, Латвія та Литва) став важливим етапом не тільки для зміцнення обороноздатності цих країн, а й для забезпечення їх політичної та економічної стабільності. Членство в Альянсі дозволило їм не лише значно посилити власні військові можливості, але й реалізувати важливі внутрішні реформи, спрямовані на модернізацію інститутів та інтеграцію з міжнародними стандартами. Після закінчення Холодної війни і розпаду Варшавського договору, ці країни опинилися в ситуації, коли забезпечення національної безпеки вимагало нового підходу, адже з одного боку, вони більше не мали гарантій безпеки, притаманних радянському альянсу, а з іншого — зовнішня загроза, зокрема з боку Росії, залишалася. НАТО стало не тільки гарантом колективної оборони, а й важливим інструментом для реалізації необхідних реформ у внутрішньополітичній та економічній сферах.

- **Геополітичні наслідки розширення для НАТО та росії.** Реакція Росії на розширення НАТО стала одним із ключових факторів, що сприяли загостренню відносин між Альянсом і Кремлем після завершення Холодної війни. Вступ країн Центральної та Східної Європи, а також Балтії до НАТО сприймався Росією як

серйозна загроза її стратегічним інтересам і сферам впливу. Кремль розглядав розширення Альянсу не лише як геополітичний виклик, а й як потенційну небезпеку для власної безпеки, що значно ускладнило відносини між Росією та Заходом.

Це загострення відносин стало каталізатором для НАТО, спонукаючи Альянс до переоцінки власних стратегій безпеки. Зокрема, Альянс змушений був вдатись до посилення оборони в країнах Балтії та Польщі, створити Сили реагування НАТО (NATO Response Force).

- **Інтеграційні перспективи України та Грузії.** Україна та Грузія, хоча й стикаються з численними викликами на шляху до членства в НАТО, вже значною мірою сприяють зміцненню регіональної безпеки, що є надзвичайно важливим в умовах зростаючих геополітичних ризиків зі сторони РФ.

Для України та Грузії шлях до НАТО не є простим через численні політичні, економічні та військові перешкоди. Для обох держав найбільшим викликом залишаються збройні конфлікти, що тривають на їхніх територіях, зокрема анексія Криму Росією, гібридна війна на Донбасі, яка зрештою переросла до повномасштабної, а також заморожений конфлікт з Росією в Абхазії та Південній Осетії в Грузії.

- **Вплив розширення НАТО на глобальні партнерські відносини.** Розширення НАТО стало важливим етапом не тільки для посилення безпеки в Європі, але й для зміцнення зв'язків з іншими міжнародними організаціями та партнерами за межами Європи, зокрема в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Це розширення дозволило Альянсу не лише утвердитися як провідний безпековий

організм на континенті, а й суттєво посилити свою глобальну роль, підвищивши здатність реагувати на нові виклики та загрози, що виникають далеко за межами Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Varga G. The Role of NATO and EU CSDP in the Hungarian Security and Defence Policy // The NATO and EU Relations of Central and Eastern European Nations. 2020. С. 13-24.
2. Preconditions For NATO Enlargement // CIAO: Columbia International Affairs Online. URL: <https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/mob03/>.
3. Zieliński T. The perception of security threats in EU and NATO strategic documents: implications for the countries of the Eastern flank // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. 2020. T. 18, № 1. С. 25-42.
4. The Geopolitics of NATO Enlargement // Berlin Information-center for Transatlantic Security - Analysis on Military, Security, Arms Control and nonproliferation issues. URL: <https://www.bits.de/NRANEU/docs/hillennoonan.htm>.
5. van Hooft P. A. Land rush: American grand strategy, NATO enlargement, and European fragmentation. 2020.
6. Rajan Menon, William Ruger. NATO enlargement and US grand strategy: a net assessment // PMC Home. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7212247/>.
7. Sandner M. M. JCSP 48 Service Paper.
8. Buczel A. Changes in NATO as a Result of New Threats in Eastern Europe. 2023.
9. Kubai D. Military exercises as a part of NATO deterrence strategy // Comparative Strategy. 2022. T. 41, № 2. С. 155-161.
10. Bond I., Scazzieri L. The EU, NATO and European security in a time of war // Centre for European Reform. 2022.

- 11.Zafer Umair, Yuille Alan. NATO Expansion and Security Cooperation: The Impact on Trade, Investment, and Energy Partnerships. DOI: 10.13140/RG.2.2.34847.57765.
- 12.Horovitz L., Götz E. The overlooked importance of economics: why the Bush Administration wanted NATO enlargement // NATO in the Cold War and After. Routledge, 2021. C. 85-106.
- 13.Garibaldi I. NATO and European energy security // American Enterprise Institute, 2022.
- 14.Bocse A. M. NATO, energy security and institutional change // European security. 2020. T. 29, № 4. C. 436-455.
- 15.Berahab R. Global trends in the energy sector and their implication on energy security in NATO's southern neighbourhood // Elcano Royal Institute. Madrid, Spain, 2020. C. 8.
- 16.Jeszenszky G. Visegrád–past and future // Hungarian Review. 2011. T. 2, № 4. C. 20-23.
- 17.Dangerfield M. The Visegrad Group in the expanded European Union: From preaccession to postaccession cooperation // East European Politics and Societies. 2008. T. 22, № 3. C. 630-667.
- 18.Jasiecki K. The role and importance of economic cooperation of the Visegrad Group countries in the European Union // Online Journal Modelling the New Europe. 2020. № 33. C. 25-45.
- 19.Ušiak J. The Security Environment of the V4 Countries // Politics in Central Europe. 2018. T. 14, № 2. C. 23.
- 20.Partnership for Peace programme // NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm.

21. Borawski J. Partnership for Peace and beyond // International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-). 1995. T. 71, № 2. C. 233–246. DOI: <https://doi.org/10.2307/2623432>.
22. Cabada L., Waisová Š. The Visegrad Group as an ambitious actor of (Central-) European foreign and security policy // Politics in Central Europe. 2018. T. 14, № 2. C. 9-20.
23. Marchuk V., Holubiak N. Security cooperation in the Visegrad group: new challenges and hybrid threat. 2020.
24. Urbański M., Dołęga K. The Visegrad Group in the western security system // Security and Defence Quarterly. 2015. T. 9, № 4. C. 5-37.
25. Gribanova G. I., Kosov Y. V. NATO policies in the Baltics: objectives and priorities // Baltic region. 2018. T. 10, № 1. C. 56-72.
26. Clark W., Luik J., Ramms E., Shirreff R. Closing NATO's Baltic Gap (No. s 7). Tallinn, Estonia: International Centre for Defence and Security. 2016.
27. Ito P. K. Baltic military cooperative projects: case study on effective military assistance programmes. 2015.
28. Cieślak E. Air Defense of the Baltic States: Looking toward the Future // Safety & Defense. 2021. T. 2. C. 12-21.
29. Wittmann B. K. NATO and security in the Baltic Sea region // Yayasan Centrum Balticum. 2022. T. 7. C. 15.
30. Maszkiewicz M. The Suwalki Corridor. SSRN. 2015. URL: <https://ssrn.com/abstract=2725061>.
31. Marten K. NATO enlargement: evaluating its consequences in Russia // International politics. 2020. T. 57, № 3. C. 401-426.
32. Matteo C. How and to What Extent Do the Baltic States Feel Geopolitically Threatened // Whitehead J. Dipl. & Int'l Rel. 2014. T. 16. C. 77.

- 33.Banka A., Bussmann M. Uncomfortable neighbors: NATO, Russia and the shifting logic of military exercises in the Baltics // Defence Studies. 2023. T. 23, № 1. C. 1-24.
- 34.Sirbiladze I. Everything but Article 5: NATO-Georgia and NATO-Ukraine Relations amid the New Strategic Context // Think Visegrad/Centre for Euro-Atlantic Integration and Democracy. 2022. C. 1-27.
- 35.Okromtchedlishvili I. Joining NATO: a national end or a strategic means for Georgia? // BULLETIN OF "CAROL I" NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY. 2024. T. 13, № 3. C. 129-150.
- 36.Coffey L. NATO membership for Georgia: In US and European interest // The Heritage Foundation. 2018-01.
- 37.Iakobishvili G. The Challenging Path of Georgia towards NATO Membership // თავდაცვა და მეცნიერება. 2023. T. 2.
- 38.Landgraf W. Off the MAP: Ukraine and the Problems of Expanding NATO. 2023.
- 39.Ткешелашвили I. Georgia's and Ukraine's Cooperation With NATO: Past, Status Quo and Future Perspective // Історико-політичні проблеми сучасного світу. 2022. № 45. C. 100-112.
- 40.Thomson C., Mader M., Münchow F., Reifler J., Schoen H. European public opinion: united in supporting Ukraine, divided on the future of NATO // International Affairs. 2023. T. 99, № 6. C. 2485-2500.
- 41.Maitra D. S. NATO enlargement, Russia, and balance of threat // Canadian Military Journal. Dept. of Defence, Canada, 2021.
- 42.Tiurbe M. At Odds with NATO: Hungary, Slovakia, and Poland // VALENTIN NAUMESCU RALUCA MOLDOVAN ANAMARIA FLORINA CALOIANU. 2023. C. 126.

43. Sukhankin S., Lackenbauer P. W., Lajeunesse A. Russian Reactions to NATO's "Nordic Expansion" // NAADSN Strategic Perspective. 2023. C. 30.
44. Bholá V. Analyzing the Impacts of NATO Expansion into Eastern Europe: Russia's Perspectives and Response.
45. Gasparini A. Do not forget the Crimean crisis: why Russia "Annexed" the Peninsula? A (pro-) Western-European perception // Global Affairs. 2021. T. 7, № 3. C. 405-410.
46. Rynning S. Deterrence rediscovered: NATO and Russia // NL ARMS Netherlands Annual Review of Military Studies 2020: Deterrence in the 21st Century—Insights from Theory and Practice. 2021. C. 29-45.
47. Connable B., Young S., Pezard S., Radin A., Cohen R. S., Migacheva K., Sladden J. Russia's hostile measures. RAND Corporation, 2020.
48. Lepskiy M., Lepska N. The war in Ukraine and its challenge to NATO: peacekeeping to peace engineering // American behavioral scientist. 2023. T. 67, № 3. C. 402-425.
49. Kernic F. European Security in Transition: The European Security Architecture since the End of the Second World War—An Overview // European security in transition. 2016. C. 5-21.
50. Hyde-Price A. Europe's changing security architecture // Strategie und Sicherheit. 2014. № 1. C. 103-114.
51. Mizin V. New Contours of the European Security Architecture // International Trends. 2016. T. 2, № 3. C. 80-85.
52. Naumescu V. Stability, ambiguity and change in the discourses of NATO allies in the Black Sea region: The cases of Romania, Bulgaria and Turkey // Croatian International Relations Review. 2017. T. 23, № 80. C. 187-209.

- 53.Clem R. Military exercises as geopolitical messaging in the NATO-Russia dynamic: Reassurance, deterrence, and (in) stability // Texas National Security Review. 2018. T. 2, № 1. C. 130-143.
- 54.Kozub M., Mitreaga A. CHANGE IN THE SECURITY ARCHITECTURE IN EUROPE AS A RESULT OF THE WAR IN UKRAINE // Maritime Security Yearbook. 2023. T. 17. C. 283-302.
- 55.Kovtunyk I., Ishchenko Y., Yuvsechko Y., Tychyna V., Datso T. Social Changes that Occurred on the European Continent Due to the War in Ukraine // Revista de cercetare și intervenție socială. 2023. T. 82.
- 56.Szenes Z. NATO Collective Defence / Edited by Anna Molnár–Dóra Molnár. C. 59.
- 57.Cordesman A. H., Hwang G. The Need for a New NATO Force Planning Exercise // Center for Strategic and International Studies (CSIS). 2022.
- 58.Pedersen R. B., Ohrt A., Svendsen G. T. Free riding in NATO after the Rise of Russia: cost sharing, free riding and selective incentives in NATO from 2009 to 2019 // Journal of Transatlantic Studies. 2023. T. 21, № 1. C. 54-72.
- 59.Domínguez M., Aparicio J., Fonfria A. The defence economy: an assessment of productivity change in NATO countries // Applied Economics. 2024. T. 56, № 18. C. 2158-2175.
- 60.Komalasari R., Mustafa C. Combating International Cyber Conflict: A Healthy Just War and International Law Analysis of NATO and Indonesian Policies // Jurnal Pertahanan: Media Informasi tentang Kajian dan Strategi Pertahanan yang Mengedepankan Identity, Nasionalism dan Integrity. 2023. T. 9, № 3. C. 559-570.
- 61.Wolf S. O. Prospects for NATO-Japan relations.
- 62.Nemeth B., Kim S. South Korea and NATO: from unlikely companions to key partners // International Affairs. 2024. T. 100, № 2. C. 609-629.

- 63.Quinville R. S., Reeker P. T., Moyer J. C. Reinventing Security and Cooperation in Europe: By taking lessons from NATO, the OSCE could be more effective in responding to today's complex challenges // *The Wilson Quarterly*. 2023. T. 47, № 4. С. NA-NA.
- 64.Ewers-Peters N. M. Positioning member states in EU-NATO security cooperation: towards a typology // *European security*. 2023. T. 32, № 1. С. 22-41.
- 65.Šutas M. NATO securitization of Russian Federation a2/ad capabilities in Kaliningrad : дис. ... канд. наук. 2023.
- 66.Crowther G. A. The Baltic Sea Region at an Inflection Point // *PRISM*. 2023. T. 10, № 2. С. 6-17.
- 67.Treaty, Washington. "The North Atlantic Treaty." *Washington DC–4 April* (1949)
- 68.The Visegrad Group [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.visegradgroup.eu/home>
- 69.Коваль, І. М. "Американський неореалізм: вступаючи у XXI століття. Концепції і методи." *Актуальні проблеми міжнародних відносин* 107 (1) (2012): 5-12.
- 70.Ільченко, Н. М. "Методологія дослідження проблем державного управління: інституціональний підхід." *Актуальні проблеми державного управління* 1 (2011): 56-64.
- 71.The Alliance's New Strategic Concept [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://web.archive.org/web/20150527203109/http://nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_23847.htm

- 72.Грицяк, Ігор, Тетяна Камінська. "Створення, розширення та діяльність Північноатлантичного Альянсу (НАТО)." *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України* 3 (2009): 183-194.
- 73.Фатуллаєва, Алла. "Розвиток інтеграційних процесів в умовах посилення глобалізації." (2009).
- 74.Магда, Євген. "Концептуальні засади розширення НАТО: сучасний вимір." (2009).
- 75.Стецюк, Микола. "РОЗШИРЕННЯ НАТО НА СХІД ЯК ЧИННИК ПОГІРШЕННЯ ВІДНОСИН МІЖ ЗАХОДОМ ТА РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ." *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії* 1 (18) (2024): 27-38.
- 76.Дергачов, Олександр, Р. Павленко. "Позиція України щодо розширення НАТО." (1996).

SUMMARY

The research paper consists of an introduction, two chapters with multiple subsections, conclusions, and a list of references.

The introduction highlights the relevance, novelty, main objectives, and research methods, as well as the practical significance of studying the geopolitical prerequisites and consequences of NATO's expansion into Central and Eastern Europe. It defines the paper's structure, scope, and timeline.

The first chapter, *"Geopolitical Preconditions of NATO's Expansion,"* explores the strategic importance of Central and Eastern Europe as a security buffer and its role in Euro-Atlantic stability. The first subsection analyzes the geopolitical position of Central and Eastern Europe, emphasizing its pivotal location between Russia and Western Europe. It discusses the region's integration into NATO as a response to historical security challenges and outlines the subsequent stabilization of these countries through democratic reforms and economic growth. The second subsection examines NATO's defensive strategies, including military bases and troop deployments, which strengthen the region's security and deter external threats.

The second chapter, *"Economic and Political Impacts of NATO Expansion,"* investigates the broader implications of NATO membership. The first subsection focuses on economic interdependence, which enhances member states' stability by attracting foreign investments and reducing energy dependence on Russia. The role of NATO in fostering economic growth through infrastructure development and energy diversification is emphasized. The second subsection discusses political impacts, such as promoting democratic reforms, enhancing political resilience, and

reducing external influence, particularly from Russia. It also assesses challenges faced by new members, including resource limitations and internal political conflicts.

The conclusions summarize the transformative role of NATO in ensuring security, stability, and economic development in Central and Eastern Europe. The research highlights NATO's expansion as a vital factor in countering regional instability and strengthening collective defense mechanisms.

Key recommendations include further integration of member states, consistent support for economic independence, and continued adaptation of NATO's strategies to emerging threats.